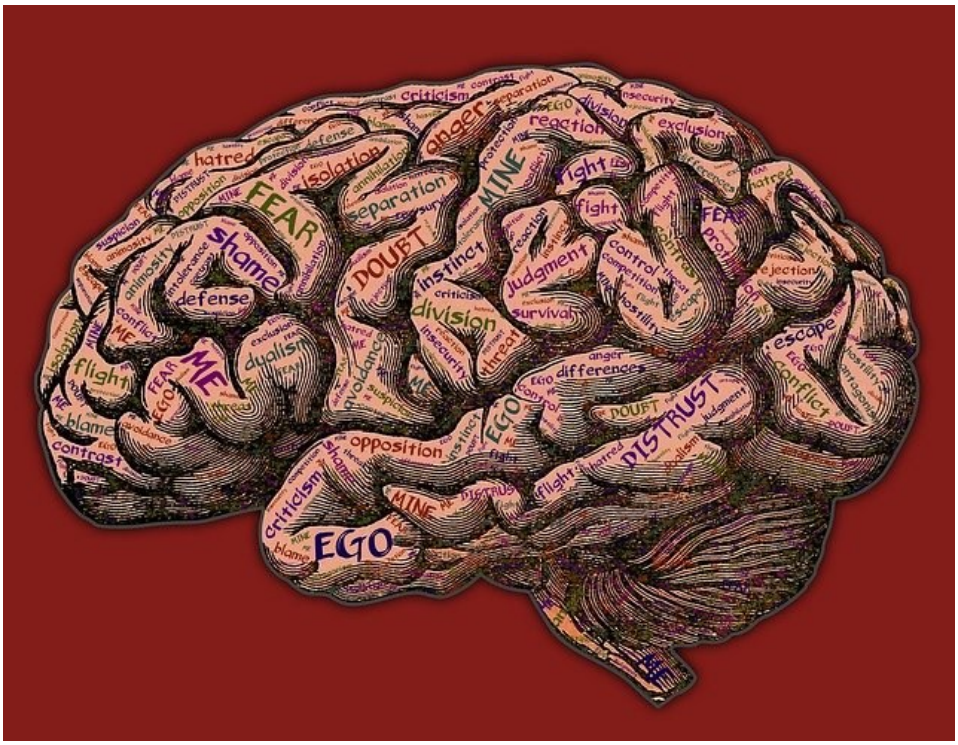
De scheidslijn tussen denken en doen

Een onderzoek naar de betekenis van het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst van radicaliserende minderjarigen binnen het jeugdstraf- en jeugdbeschermingsrecht

Afbeelding van Jouwggd.nl

Masterscriptie Jeugdrecht

Sterre Bulte

Juni 2026

Naam:	S.L. Bulte
Studentnummer:	s2539144
Opleiding:	Master Jeugdrecht
Datum:	Juni 2026
Begeleider:	mr. dr. M. P. de Kruijf

Trefwoorden:	Artikel 14 IVRK, radicalisering, jeugdbeschermingsrecht, jeugdstrafrecht
Woordenaantal:	14.794
Aantal pagina's:	62

Afkortingenlijst

AIVD	Algemene Inlichtingen-en Veiligheidsdienst
BW	Burgerlijk Wetboek
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
GI	Gecertificeerde Instelling
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
MvT	Memorie van Toelichting
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid
RvdK	Raad voor de Kinderbescherming

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1 | Inleiding **6**

1.1 Introductie en aanleiding 6

1.2 Hoofd- en deelvragen 10

1.3 Methode 10

1.4 Afbakening en definities 11

1.5 Leeswijzer 13

Hoofdstuk 2 | Proces, motieven, factoren en context **14**

2.1 Introductie 14

2.2 Radicalisering als proces 14

2.3 Theorieën en modellen 15

2.4 Pedagogisch perspectief 16

2.5 Motieven, factoren en kwetsbaarheden 17

2.6 De (online) context van radicalisering 19

2.7 Deelconclusie 20

Hoofdstuk 3 | Het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst **21**

3.1 Introductie 21

3.2 Het IVRK als kinderrechtelijk kader 21

3.3 Artikel 14 IVRK: tekst en totstandkomingsgeschiedenis 22

3.4 Betekenis en reikwijdte 23

3.4.1 Gedachte 24

3.4.2 Geweten 25

3.4.3 Godsdienst en overtuiging 25

3.5 Beperkingen 26

3.6 Vrijheid als positieve en negatieve verplichting 27

3.7 De rol van ouders en de ontwikkelende vermogens van het kind 28

3.8 Samenhang met andere bepalingen uit het IVRK 29

3.9 Artikel 14 IVRK in relatie tot radicalisering 30

3.10 Deelconclusie 32

Hoofdstuk 4 | Overheidsingrijpen bij radicalisering **34**

4.1 Introductie 34

4.2 Juridische instrumenten als sluitstuk 34

4.3 Het jeugdstrafrecht 34

4.3.1 Wettelijk kader 34

4.3.2 Rechtspraktijk 35

4.3.3 Verhouding tot art 14 IVRK 37

4.4 Het jeugdbeschermingsrecht 39
4.4.1 Wettelijk kader 39
4.4.2 Rechtspraktijk 40
4.4.3 Verhouding tot art 14 IVRK 41
4.5 Deelconclusie 43
Hoofdstuk 5 | Conclusie en aanbevelingen 44
5.1 Introductie 44
5.2 Terugblik 44
5.3 Conclusie en beantwoording van de hoofdvraag 45
5.4. Aanbevelingen 46
5.5 Toetsingskader artikel 14 IVRK 48
5.6 Afsluiting 50
Bronvermelding 51

Hoofdstuk 1 | Inleiding

1.1 Introductie en aanleiding

Een slaapkamer vol met posters van Adolf Hitler, chatgroepen waarin haat en geweld worden verheerlijkt of filmpjes waarin minderjarigen extremistische symboliek naspelen op een teddybeer. [1] Het zijn confronterende signalen van een ontwikkeling die steeds dieper doordringt in de leefwereld van kinderen en jongeren.[2] Lange tijd werd extremisme vooral geassocieerd met fysieke organisaties en bekende netwerken zoals de Islamitische Staat (IS) of de vroegere Rote Armee Fraktion (RAF).[3] Hoewel deze nog steeds relevant lijken, heeft het digitale tijdperk een nieuwe en grilligere werkelijkheid blootgelegd. Radicalisering voltrekt zich online sneller, diffuser en minder zichtbaar dan voorheen, terwijl er tegelijkertijd een zorgwekkende verjonging optreedt van zowel daders als slachtoffers.[4] Zo meldde de FBI in 2025 een verdrievoudiging van de caseload gerelateerd aan nihilistisch gewelddadig extremisme dat voornamelijk kinderen aantrekt in de VS.[5]

In het verlengde hiervan wordt zelfs gesproken over een geheel nieuwe generatie die via het digitale domein radicaliseert.[6] Ook in Nederland is deze nieuwe generatie in opkomst.[7] Uit onderzoek van Ipsos I&O blijkt bijvoorbeeld dat bijna acht op de tien docenten merken dat jongens in enige mate worden beïnvloed door online ideeën over mannelijkheid en zogenoemd *manosphere*-gedrag vertonen.[8] Ook in de rechtspraak zijn voorbeelden te vinden. Zo stonden eerder dit jaar vijf minderjarigen terecht voor het verspreiden van IS-propaganda via sociale media bij de rechtbank Rotterdam.[9] Via onlinekanalen spoorden zij hun volgers aan tot het plegen van terroristische misdrijven, onder meer door het delen van jihadistische filmpjes en handleidingen voor het maken van explosieven. Één van hen had daarnaast actief getraind voor het plegen van een aanslag.[10] Een ander sprekend voorbeeld is de zaak die in maart 2026 bij de rechtbank Leeuwarden diende, waarin een destijds twaalfjarige jongen, aanhanger van rechts-extremistisch, accelerationistisch gedachtegoed,

[1] Zie onder meer Kraak 2025; Lefelon 2025; Van San, Sieckelinck, de Winter 2010 p. 33 en 61.
[2] Bakker e.a. 2025, p. 1.
[3] Bakker e.a. 2025, p. 1.
[4] Bakker e.a. 2025, p. 1.
[5] HCSS Focus 2026, p. IV.
[6] Bakker e.a. 2025, p. 5-6.
[7] 'AIVD ziet toename dreiging van online radicaliserende minderjarigen', aivd.nl, 3 april 2025.
[8] De Coninck 2026.
[9] 'Vijf tieners veroordeeld voor verspreiden van IS-propaganda via TikTok', NOS.nl, 27 februari 2026.
[10] Rb. Rotterdam 27 februari 2026 ECLI:NL:RBROT:2026:1960.

werd veroordeeld voor de voorbereiding van terroristische aanslagen op het Vlaams Parlement in Brussel en de militaire vliegbasis Deelen bij Arnhem.[11]

Naast het jeugdstrafrecht dringt (online) radicalisering van minderjarigen ook steeds meer door in het civiele recht. Dat blijkt eveneens uit een recente uitspraak van de rechtbank Rotterdam, waarin een minderjarige die in de greep was geraakt van de online extremistische organisatie 764 en zijn kat als gevolg daarvan ernstig had mishandeld. De minderjarige werd onder toezicht gesteld en in een gesloten jeugdhulpaccommodatie geplaatst. [12]

De aandacht voor dit thema groeit ook in de maatschappij. In dagbladen en opiniebijdragen wordt met regelmaat stilgestaan bij de vraag hoe jongeren die in aanraking komen met extremistisch gedachtegoed begrepen en benaderd moeten worden. Enkele voorbeelden:

"Vorige week werd een zeer jonge tiener veroordeeld voor het voorbereiden van terroristische aanslagen en het online opruien tot terrorisme. De jongen was pas 12 jaar oud toen hij dit deed en hing het accelerationistische gedachtegoed aan, dat uit is op chaos en de vernietiging van de samenleving. Deze zaak staat niet op zichzelf, maar past binnen een bredere trend in Europa. In 2024 was bijna 30 procent van de terreurverdachten in de EU tussen de 12 en 20 jaar oud. (...) Dat dwingt ons tot een fundamentele vraag: moeten we deze jongeren vooral zien als daders die gestraft moeten worden, of als kwetsbare individuen die bescherming en begeleiding nodig hebben?"[13]

"We zien inderdaad een nieuw soort zeer zorgwekkend gedrag online. Jongeren die ultra-gewelddadige filmpjes met elkaar delen. Maar dat leidt niet allemaal vanzelf tot gevaarlijk extremisme. Allerlei behoeften kunnen een rol spelen, ook puberale behoefte om grenzen op te zoeken of te shockeren. Generalisaties met etiketten kunnen stigmatiserend zijn voor zulke jongeren of hen juist een soort hogere status geven. (...) Je hoeft dus echt niet voor elke jongere die weleens een plaatje van Pepe the Frog deelt meteen de AIVD te bellen. Voor radicalisering zijn veel meer stappen nodig, daar moeten we zicht op krijgen."[14]

[11] Rb. Noord-Nederland 31 maart 2026 ECLI:RBNNE:2026:1023.
[12] Rb. Rotterdam 3 juli 2025 ECLI:NL:RBROT:2025:12052.
[13] Mehra 2026.
[14] De Jong 2025.

De complexe kwestie rondom radicalisering wordt in de wetenschappelijke literatuur ook wel aangeduid als een *wicked problem*: een ongestructureerd probleem dat zich voortdurend aanpast aan nieuwe omstandigheden, waarvan niet duidelijk is wanneer het is ontstaan en dat geen eenduidige oplossing kent.[15] Vergelijkbaar met de klimaatcrisis of sociale ongelijkheid, kenmerkt radicalisering zich door tegenstrijdige en veranderende factoren die moeilijk te grijpen zijn.[16] Dit thema vraagt zodoende voortdurend aandacht van beleidsmakers, overheidsinstanties, maatschappelijke organisaties en andere betrokkenen.[17]

De overheid heeft een internationale (positieve) verplichting om minderjarigen te beschermen tegen ernstige bedreigingen voor hun ontwikkeling en veiligheid.[18] Ter invulling van die beschermingsverplichting kan zij, afhankelijk van de ernst en fase, verschillende vormen van optreden inzetten om verdere radicalisering of escalatie te voorkomen. Dat kan beginnen bij signalering, lokale interventies, gesprekken met ouders en vrijwillige hulpverlening. Maar kan in zwaardere gevallen, zoals bleek uit de hiervoor besproken rechtspraak, overgaan in maatregelen binnen het jeugdbeschermingsrecht of het jeugdstrafrecht zoals een ondertoezichtstelling, (gesloten) uithuisplaatsing, taakstraf, jeugddetentie of een social media verbod. Dergelijke interventies zijn zowel vanuit een beschermingsperspectief als een vergeldingsperspectief begrijpelijk, zeker gezien de ingrijpende gevolgen die radicalisering niet alleen maatschappelijk en humanitair heeft maar ook voor het leven en de ontwikkeling van de betrokken minderjarige zelf.[19]

Tegelijkertijd roepen zij vragen op over de grenzen van staatsingrijpen in de leefwereld en overtuigingen van het kind, in het bijzonder in het licht van het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst zoals erkend in internationale kinder- en mensenrechtenverdragen. Met de komst van het IVRK worden kinderen immers niet langer uitsluitend beschouwd als objecten van bescherming, maar als zelfstandige dragers van rechten.[20] Het IVRK bundelt deze rechten en is voor Nederland juridisch bindend sinds de ratificatie in 1995.[21] Het IVRK fungeert zodoende als een belangrijke bron voor de

[15] Dijkman 2021, p.51-54.
[16] 'Waarom radicalisering een *wicked problem* is', NJI.nl, geraadpleegd op 14 juni 2026.
[17] 'Waarom radicalisering een *wicked problem* is', NJI.nl, geraadpleegd op 14 juni 2026.
[18] VN-Kinderrechtencomité 2013, *General Comment* no. 14, §71.
[19] Van San, Sieckelinck, de Winter 2010, p.89.
[20] Blaak e.a. 2012, p.32.
[21] Bruning, van den Brink & Punselie 2024, p.30.

interpretatie, toepassing en ontwikkeling van het jeugdrecht.[22] Binnen dit kader is artikel 14 IVRK in het bijzonder relevant, omdat deze bepaling uitdrukkelijk erkent dat ook minderjarigen recht hebben op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.[23]

In de wetenschappelijke literatuur is de spanning tussen de bescherming van fundamentele rechten en vrijheden enerzijds en de noodzaak om de veiligheid van de samenleving te waarborgen anderzijds reeds herhaaldelijk aan de orde gesteld in de context van radicalisering.[24] Hoewel het IVRK de afgelopen jaren een steeds prominentere rol is gaan spelen in de literatuur en de Nederlandse rechtspraktijk, en kinderen daarmee steeds meer worden erkend als actieve rechtsdragers, lijkt de beslissingspraktijk rondom radicalisering bij minderjarigen tot op heden echter voornamelijk te zijn vormgegeven vanuit een beschermingsperspectief.[25] Artikel 14 IVRK is daarbij tot dusver nauwelijks verkend. Nu overheidsingrijpen binnen het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht ten aanzien van radicalisering onder minderjarigen nauw samenhangt met hun overtuigingen, identiteitsvorming en wereldbeelden, kan juist deze bepaling een relevant vernieuwend perspectief bieden.

Vanuit mijn werkzaamheden als zittingsgriffier bij team Jeugd van de rechtbank Rotterdam herken ik de actualiteit van deze vraag. Mede op basis van die praktijkervaring en gesprekken met collega's, is mij duidelijk geworden dat in zaken waarin minderjarigen in verband worden gebracht met radicalisering behoefte bestaat aan een juridisch kader dat verder reikt dan het bestaande, overwegend beschermingsgerichte perspectief.

In deze scriptie onderzoek ik daarom hoe het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst begrepen moet worden bij beslissingen tot overheidsingrijpen ter voorkoming of bestrijding van radicalisering binnen het jeugdstraf- en jeugdbeschermingsrecht. Met dit onderzoek beoog ik een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een juridisch toetsingskader waarin artikel 14 IVRK een plaats inneemt naast de bestaande (beschermingsgerichte) afwegingen. Daarmee wil ik de

[22] Bruning, van den Brink & Punselie 2024, p.30.
[23] Blaak e.a. 2012, p.251.
[24] Dijkstra 2018, p.493-4; Van Capelleveen 2025b, p.6.
[25] Van San, Sieckelinck, de Winter 2010, p.6.

beslissingspraktijk en de jeugdstraf- en jeugdbeschermingsketen concrete handvatten bieden.

1.2 Hoofd- en deelvragen

Deze scriptie beoogt een antwoord te formuleren op de volgende hoofdvraag:

Hoe moet het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst worden begrepen bij beslissingen tot overheidsingrijpen binnen het jeugdstraf- en jeugdbeschermingsrecht ten aanzien van minderjarigen die in verband worden gebracht met radicalisering?

Deze hoofdvraag is vertaald in drie deelvragen:

- *Hoe moet het radicaliseringsproces bij minderjarigen worden begrepen, welke motieven en factoren spelen daarbij een rol en in welke context doet dit zich voor?*
- *Welke reikwijdte en betekenis heeft het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst op grond van artikel 14 IVRK?*
- *Welke juridische instrumenten kunnen worden ingezet bij radicalisering van minderjarigen in het kader van het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht en hoe verhoudt de inzet hiervan zich tot artikel 14 IVRK?*

1.3 Methode

Het antwoord op de onderzoeksvraag wordt gezocht aan de hand van een analyse van relevante wet- en regelgeving, kamerstukken, (rechts)wetenschappelijke literatuur, onderzoeksrapporten en jurisprudentie. Ten aanzien van overheidsingrijpen ter voorkoming van radicalisering van minderjarigen is het beschikbare gepubliceerde jurisprudentiemateriaal beperkt. Dat dit thema in de gepubliceerde rechtspraak slechts in beperkte mate zichtbaar is, betekent echter niet dat dergelijke gevallen zich in de praktijk weinig voordoen. Juist omdat niet alle zaken worden gepubliceerd, blijft een belangrijk deel van deze praktijk buiten beeld. Mijn conclusies baseer ik daarom op de thans beschikbare rechtspraak, literatuur, beleidsdocumenten en overige toegankelijke bronnen over dit onderwerp. De in dit onderzoek besproken jurisprudentie naar de inzet van het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht is gezocht op (aanverwante) termen als extremisme, radicalisme, terrorisme, ideologie en (geloofs)overtuiging, in combinatie met jeugdstrafrecht- en jeugdbeschermingsmaatregelen, in alle beschikbare zaken op rechtspraak.nl tot en met mei 2026.

Daarnaast heb ik, om beter inzicht te krijgen in de huidige beslissingspraktijk, drie rechters van de rechtbank Rotterdam met ervaring binnen zowel het (jeugd)strafrecht als het jeugdbeschermingsrecht geïnterviewd. De interviews waren semigestructureerd van opzet en zijn afgenomen tussen 10 en 12 juni 2026. De interviews duurden tussen de 15 en 50 minuten en twee daarvan zijn telefonisch afgenomen. Met het oog op de met de betrokkenen gemaakte afspraken over vertrouwelijkheid, zowel ten aanzien van hun persoon als ten aanzien van de besproken zaken, worden hun namen niet vermeld en zijn de gesprekken niet als volledige transcripties opgenomen.

1.4 Afbakening en definities

Gezien de omvang van deze scriptie is afbakening noodzakelijk. Dit onderzoek beperkt zich daarom tot maatregelen die binnen het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht kunnen worden opgelegd om radicalisering bij minderjarigen aan te pakken. Hoewel ook op bestuursrechtelijk niveau interventiemogelijkheden denkbaar zijn, blijven deze buiten beschouwing, nu dergelijke maatregelen in de praktijk tot dusver nauwelijks zichtbaar zijn in zaken rond radicalisering van minderjarigen.[26]

Daarnaast richt dit onderzoek zich inhoudelijk op de rechten van het kind die het meest direct aan dit onderwerp raken, in het bijzonder is daarom gekozen voor het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst (artikel 14 IVRK). Daarbij wordt vanuit de holistische benadering van het IVRK ook aandacht besteed aan de betekenis van de artikelen 5, 6, 8, 12 en 29 IVRK voor dit onderwerp.

In dit onderzoek worden voorts zowel offline als online radicalisering betrokken, omdat beide vormen in de praktijk nauw met elkaar verweven zijn en elkaar voortdurend beïnvloeden.[27] Ter verdere afbakening worden hieronder enkele begrippen gedefinieerd die in dit onderzoek een centrale rol spelen:

Jeugdbeschermingsrecht

In dit onderzoek wordt hiermee gedoeld op de civielrechtelijke (dwang)maatregelen die kunnen worden ingezet wanneer de ontwikkeling van een kind ernstig wordt bedreigd zonder dat een strafbaar feit hoeft te zijn gepleegd. Het gaat daarbij in het bijzonder om de

[26] Van Capelleveen 2025a, p. 39.
[27] Van Wonderen e.a. 2023, p.103.

ondertoezichtstelling, de machtiging tot uithuisplaatsing en de machtiging tot gesloten jeugdhulp. Dit zijn maatregelen die door de kinderrechter kunnen worden opgelegd en die een directe inbreuk maken op de persoonlijke levenssfeer en vrijheid van het kind.[28]

Jeugdbeschermingsketen

De jeugdbeschermingsketen omvat alle organisaties en professionals die betrokken zijn bij de signalering, beoordeling en uitvoering van jeugdbeschermingsmaatregelen. Daartoe behoren onder meer wijkteams van de gemeente, Veilig Thuis, de RvdK en de GI's.

Jeugdstrafrecht

Het jeugdstrafrecht kent eveneens een veelheid aan straffen en maatregelen die ten aanzien van jongeren van 12 tot 18 jaar kunnen worden ingezet. Het jeugdstrafrecht is daarbij eerst en vooral strafrecht en wordt in beginsel door dezelfde algemene regels en bepalingen beheerst als het commune strafrecht.[29] De bijzonderheid zit hem in het pedagogische karakter. Zo kent het jeugdstrafrecht een apart sanctiestelsel dat sterk gericht is op positieve beïnvloeding van gedrag en resocialisatie van de minderjarige.[30]

Jeugdstrafrechtsketen

De jeugdstrafrechtsketen omvat de instanties die betrokken zijn bij de opsporing, vervolging en berechting van minderjarige verdachten, alsmede de tenuitvoerlegging van opgelegde sancties. Daartoe behoren onder meer de politie, het Openbaar Ministerie, RvdK en de jeugdreclassering.

Radicalisering

Er bestaat in de wetenschap geen consensus over de definitie van radicalisering.[31] In dit onderzoek wordt aangesloten bij de definitie van de NCTV (2024), die radicalisering omschrijft als: "Een proces van toenemende bereidheid om de uiterste consequentie uit een denkwijze te aanvaarden en die in daden om te zetten. Deze toenemende bereidheid kan leiden tot gedrag dat andere mensen diep kwetst of in hun vrijheid raakt, kan aanleiding zijn

[28] Van Capelleveen 2025c, p. 110.
[29] Bruning, van den Brink & Punselie 2024, p.448.
[30] Bruning, van den Brink & Punselie 2024, p.484 e.v.
[31] Dijkman 2021, p.51.

voor individuen of groepen om zich af te keren van de samenleving en kan leiden tot het gebruik van geweld."[32]

Radicaliserende jongeren

Onder radicaliserende jongeren worden in dit onderzoek minderjarigen verstaan bij wie het voornoemde proces zich in enige mate heeft ontwikkeld, ongeacht het stadium. Hierbij hoeft nog geen sprake te zijn van een strafbaar feit. De belangrijkste vormen van radicalisering voor dit onderzoek zijn jihadisme en extreemrechtse groeperingen.

Beslissingspraktijk

Onder beslissingspraktijk wordt in dit onderzoek verstaan de wijze waarop kinderrechters in de praktijk beslissingen nemen over het inzetten van jeugdbeschermings- of jeugdstrafrechtelijke maatregelen bij minderjarigen bij wie sprake is van radicalisering.

1.5 Leeswijzer

Deze scriptie wordt ter beantwoording van de onderzoeksvraag als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt allereerst ingegaan op de aard van radicalisering onder minderjarigen. Daarbij wordt onderzocht welke motieven, factoren en omstandigheden een rol spelen en in welke context deze processen zich ontwikkelen. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 het kinderrechtelijk kader uiteengezet. In dat hoofdstuk wordt artikel 14 IVRK geanalyseerd, om te verduidelijken hoe dit recht binnen dit onderzoek moet worden begrepen. Daarna zal hoofdstuk 4 ingaan op de wijze waarop de overheid ingrijpt ter voorkoming van radicalisering van minderjarigen binnen het jeugdstraf- en jeugdbeschermingsrecht. Ten slotte volgt in hoofdstuk 5 een conclusie, aanbevelingen en een vernieuwend toetsingskader.

[32] 'Definities', NCTV.nl, geraadpleegd op 20 juni 2026.

Hoofdstuk 2 | Proces, motieven, factoren en context

2.1 Introductie

Voordat kan worden onderzocht hoe het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst zich verhoudt tot ingrijpen bij radicalisering, is inzicht nodig in het radicaliseringsproces zelf. Dit hoofdstuk is daarom gewijd aan de beantwoording van de volgende deelvraag: *Hoe moet het radicaliseringsproces bij minderjarigen worden begrepen, welke motieven en factoren spelen daarbij een rol en in welke context doet dit zich voor?* Daartoe worden eerst de voornaamste theorieën en modellen over radicalisering besproken. Vervolgens wordt ingegaan op de bijzondere positie van minderjarigen vanuit een pedagogisch perspectief, waarna de motieven, factoren en kwetsbaarheden aan bod komen. Gevolgd door een bespreking van de context waarbinnen dit proces zich voltrekt. Het hoofdstuk sluit af met een deelconclusie.

2.2 Radicalisering als proces

Radicalisering wordt in de Nederlandse beleidscontext omschreven als een geesteshouding die zich uit in de bereidheid om de uiterste consequentie uit een denkwijze te aanvaarden en die in daden om te zetten.[33] Daarbij heerst de overtuiging dat radicalen niet worden geboren maar dat zij worden gevormd door een daarop voorafgaand proces.[34] Nu radicalisering al jaren als een urgent maatschappelijk probleem wordt gezien, zijn er in de literatuur de afgelopen jaren diverse modellen en theorieën ontwikkeld om dit proces te kunnen duiden.[35] Over de precieze invulling van het radicaliseringsproces bestaat echter geen eenduidigheid.[36] De oorzaken daarvan zijn uiteenlopend en voeren voor dit onderzoek te ver om afzonderlijk te bespreken. Wel is van belang om vooraf op te merken dat de meest gebruikte modellen meestal niet specifiek zijn ontworpen voor jongeren, maar het radicaliseringsproces in algemene zin beschrijven. In aansluiting op het rapport van Van den Berg uit 2022 voor het Nederlands Jeugdinstituut over radicalisering worden hierna de meest gangbare theorieën en modellen uiteengezet.[37]

[33] *Kamerstukken II* 2004/05, 29754, nr. 26, p. 2.
[34] *Kamerstukken II* 2004/05, 29754, nr. 26, p. 7.
[35] Nickolson e.a. 2021, p. 5.
[36] Van Capelleveen 2025b, p.12; Van Wonderen e.a. 2022, p.55.
[37] Van den Berg 2022.

2.3 Theorieën en modellen

Een model dat al geruime tijd veelvuldig door instanties als de NCTV en de AIVD wordt gebruikt is het vraag-en-aanbod model van Colin Mellis.[38] Dit model wordt onder meer ingezet om te verklaren waarom jongeren radicaliseren.[39] Het model stelt dat jongeren ontvankelijk kunnen worden voor radicaal gedachtegoed wanneer persoonlijke vragen over identiteit, verbondenheid en onrecht samenvallen met een ideologisch aanbod dat daarop duidelijke antwoorden lijkt te geven.[40] Mellis noemt het moment waarop al deze elementen samenkomen de *cognitieve opening*: het punt waarop de jongere openstaat voor personen die zijn vragen serieus nemen, groepen die hem accepteren en ideologieën die eenduidige antwoorden lijken te bieden.[41] In de literatuur wordt in het verlengde hiervan ook gewezen op het sociaalpsychologische kader van Van den Bos, waarin ervaren onrechtvaardigheid centraal staat.[42] Gevoelens van oneerlijke behandeling van het individu of de eigen groep kunnen volgens Van den Bos sterke emoties oproepen en bijdragen aan verzet, verharding of afwijzing van de gevestigde orde. [43]

Het trappenhuismodel van Moghaddam beschrijft radicalisering vervolgens als een gefaseerd proces waarin gevoelens van relatieve achterstelling en uitsluiting geleidelijk kunnen overgaan in steeds radicalere vormen van duiding en handelen.[44] Op de lagere treden staat centraal hoe iemand zijn achterstelling ervaart en welke mogelijkheden hij ziet om die situatie te veranderen. Naarmate het proces vordert, verschuift de nadruk naar het aanwijzen van schuldigen, binding met een radicale of extremistische groep en een steeds scherper wij-zij-denken. Op de hoogste trede worden morele remmingen terzijde geschoven en kan geweld als gerechtvaardigd of noodzakelijk worden gezien. Het model wordt vaak als piramide weergegeven: breed aan de basis en smaller naar boven toe.[45] Dat illustreert enerzijds dat slechts een kleine minderheid de hoogste treden bereikt, maar anderzijds ook dat de uitweg steeds smaller wordt naarmate het proces vordert.[46]

[38] Van den Berg 2022, p.19.
[39] Zie figuur 1; Van den Berg 2022, p.19.
[40] Van den Berg 2022, p.19.
[41] Van den Berg 2022, p.19.
[42] Van den Bos 2019, p.109.
[43] Van den Bos 2019, p.109
[44] Moghaddam 2005, p.161.
[45] Zie figuur 2; Van den Berg 2022, p.21.
[46] Van den Berg 2022, p.21

Het triggerfactorenmodel van Feddes, Nickolson en Doosje vult de fases uit het trappenhuismodel van Moghaddam verder aan en laat zien dat concrete gebeurtenissen het radicaliseringsproces kunnen versnellen, vertragen of zelfs keren.[47] Zulke gebeurtenissen kunnen zich voordoen op micro-, meso- en macroniveau en variëren van ingrijpende persoonlijke gebeurtenissen, tot contact met extremistisch gedachtegoed of een bredere maatschappelijke ontwikkeling zoals het publieke debat over migratie en religie.[48]

Hoewel voornoemde modellen van elkaar verschillen ten aanzien van de gekozen invalshoek, hebben zij gemeen dat zij radicalisering vooral inzichtelijk maken vanuit de vraag hoe kwetsbaarheid, ontvankelijkheid en verharding kunnen ontstaan. Daarmee zijn zij in belangrijke mate verbonden met een beschermings- en veiligheidsperspectief.[49] De nadruk ligt op het herkennen van factoren, signalen en omslagpunten waarop radicale ideeën kunnen uitgroeien tot extremisme of geweld.

2.4 Pedagogisch perspectief

Minderjarigen nemen binnen radicaliseringsprocessen een bijzondere positie in. Radicalisering komt immers relatief veel voor bij jongeren en jongvolwassenen.[50] Als verklaring daarvoor wordt vaak genoemd dat zij zich in een levensfase bevinden waarin identiteitsvorming, het ontwikkelen van eigen opvattingen, waarden en normen en onzekerheid samenkomen. Die combinatie kan hen extra gevoelig maken voor sociale invloeden en kan hen sneller ontvankelijk maken voor radicale ideologieën die eenvoudige antwoorden bieden.[51] In de literatuur is in het verlengde hiervan toenemende aandacht voor een benadering waarin radicalisering bij minderjarigen niet uitsluitend vanuit een veiligheidsperspectief wordt bezien, maar vanuit een pedagogisch perspectief.[52]

Van San, Sieckelinck en De Winter stellen in dit verband bijvoorbeeld dat radicale gedachten bij jongeren niet te snel als gevaar moeten worden gekwalificeerd.[53] Vanuit een pedagogisch perspectief kan het ontwikkelen van scherpe idealen of afwijkende opvattingen immers juist onderdeel zijn van identiteitsvorming. Jongeren moeten volgens hen de ruimte krijgen om

[47] Zie figuur 3; Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 14-18.
[48] Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 30-44.
[49] Jonkman 2022, p.7.
[50] 'Hoe ontstaat radicalisering bij jongeren?', NJI.nl, geraadpleegd op 15 juni 2026.
[51] 'Hoe ontstaat radicalisering bij jongeren?', NJI.nl, geraadpleegd op 15 juni 2026; Jonkman 2022, p.7.
[52] Van Capelleveen 2025b, p. 13.
[53] Van San, Sieckelinck, de Winter 2010, p.95-96.

te zoeken, te twijfelen, fouten te maken en zich te verhouden tot ouders, school en samenleving.[54] Radicalisering wordt vanuit dat perspectief zorgelijk wanneer idealen op drift raken, waarbij een jongere zich afsluit voor tegenspraak, niet meer openstaat voor dialoog, vatbaar wordt voor wij-zij-denken en geen pedagogisch tegenwicht meer ervaart.[55]

In het verlengde van dit pedagogische perspectief is ook een kinderrechtelijke dimensie te onderscheiden. Freeman stelt immers, in navolging van Dworkin, dat kinderen serieuze dragers van rechten zijn en dat die rechten ook een *right to do wrong* omvatten, een recht om fouten te maken, verkeerde keuzes te maken en overtuigingen te ontwikkelen die anderen als onjuist beschouwen.[56] Het ontkennen van dat recht aan kinderen komt, aldus Freeman, neer op het reduceren van het kind tot een object van zorg in plaats van een zelfstandig rechtssubject.[57]

2.5 Motieven, factoren en kwetsbaarheden

Motieven

Uit de besproken modellen volgt dat radicalisering bij minderjarigen niet vanuit één motief of één factor kan worden verklaard. Feddes, Nickolson en Doosje onderscheiden in dit verband vier typen drijfveren: de identiteitszoeker, de rechtvaardigheidszoeker, de zingevingszoeker en de sensatiezoeker.[58] Ook de verklaring van Kruglanski e.a sluit aan bij het zoeken naar betekenis. Zij beschrijven radicalisering aan de hand van drie samenhangende determinanten: de behoefte om persoonlijk van betekenis te zijn, het narratief dat richting geeft aan die zoektocht en het netwerk dat dit verhaal bevestigt. Binnen zo'n netwerk kan de jongere erkenning, respect of status ervaren wanneer hij zich met het collectieve verhaal identificeert en dit uitdraagt.[59] De Graaf stelt op haar beurt dat de motieven van jongeren die radicaliseren beschreven kunnen worden aan de hand van wat zij willen bereiken.[60] Zij onderscheidt daarbij wraak, roem, reactie en verlossing. Daarmee wordt volgens de Graaf zichtbaar dat radicalisering niet alleen politiek of religieus hoeft te

[54] Van San, Sieckelinck, de Winter 2010, p.95-96.
[55] Sieckelinck & Gielen 2019, p. 5-6 en 9.
[56] Freeman 2007, p. 8.
[57] Freeman 2007, p. 8.
[58] Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 7.
[59] Van den Berg 2022, p. 35; Kruglanski e.a. 2019, p.4.
[60] Van den Berg 2022, p. 35.

worden begrepen, maar ook existentieel. De jongere kan zoeken naar betekenis, status, zuivering of een hoger doel.[61]

Factoren

De factoren die samenhangen met radicalisering zijn talrijk, divers en sterk individueel bepaald.[62] Een eerste bruikbaar onderscheid kan volgens Van den Berg allereerst worden gemaakt tussen risicofactoren en beschermende factoren.[63] Waarbij risicofactoren de kwetsbaarheid voor radicalisering vergroten, zoals marginalisatie, discriminatie, identiteitscrisis, psychisch trauma, problematische thuissituaties, groepsdruk, rekrutering en blootstelling aan extremistische content.[64] Terwijl beschermende factoren de weerbaarheid versterken, denk aan democratische vorming, ideologische weerbaarheid, hulp bij identiteitsvragen, familieondersteuning, sociale vaardigheden, normering en mogelijkheden tot zelfverwezenlijking.[65]

Een tweede onderscheid ziet op het niveau waarop factoren werkzaam zijn. Op microniveau gaat het om individuele kenmerken en ervaringen, zoals leeftijd, geslacht, impulsiviteit, onzekerheid of psychische kwetsbaarheid.[66] Op mesoniveau gaat het om de directe sociale omgeving: ouders, school, vrienden, opvoedstijl en groepsdynamiek.[67] Op macroniveau spelen bredere maatschappelijke factoren een rol, zoals polarisatie, sociale ongelijkheid, discriminatie en geopolitieke ontwikkelingen.[68]

Een derde onderscheid is dat tussen *push*- en *pullfactoren*. Pushfactoren duwen jongeren weg van de samenleving, bijvoorbeeld door uitsluiting, vernedering of uitzichtloosheid.[69] Pullfactoren trekken jongeren juist naar radicaal gedachtegoed toe, zoals erkenning, status, avontuur, duidelijke antwoorden, verbondenheid en zingeving. Vooral die

[61] De Graaf 2021, p. 269 e.v.
[62] Nickolson e.a. 2021, p. 183.
[63] Van den Berg 2022, p. 28-9.
[64] Nickolson e.a. 2021, p. 6 en p.21; Van den Berg 2022, p. 28.
[65] Nickolson e.a. 2021, p. 144-157; Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 20-21; Van San, Sieckelinck & De Winter 2010, p. 95-96.
[66] Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 19-20 en p. 24-25; Nickolson e.a. 2021, p. 54 e.v. en p. 68 e.v.
[67] Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 19-20 en p. 53-55; Van San, Sieckelinck & De Winter 2010, p. 12-13 en p. 95.
[68] Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 6 en p. 19-20; Nickolson e.a. 2021, p. 36 e.v. en p. 50 e.v.
[69] Van den Berg 2022, p. 32.

aantrekkingskracht is bij minderjarigen relevant.[70] Radicale groepen bieden hen immers niet alleen een vijandbeeld, maar ook een vorm van identiteit en gemeenschap.[71]

Voornoemde factoren werken niet bij iedereen hetzelfde door. Of en hoe iemand erdoor wordt beïnvloed, hangt af van diens individuele kenmerken, ervaringen, overtuigingen en behoeften.[72] Hierdoor kunnen dezelfde omstandigheden bij de één wel en bij de ander niet tot radicalisering leiden.[73] Geslacht, leeftijd en psychische kwetsbaarheid spelen daarbij een rol.[74] Mannen radicaliseren immers vaker en sneller dan vrouwen, en jongeren van twaalf tot achttien jaar zijn door hun zoektocht naar identiteit, gevoeligheid voor groepsdruk en moeite met het reguleren van negatieve emoties extra ontvankelijk voor radicale ideeën en identificatiefiguren.[75] Onderzoek van Feddes e.a. 2025 wijst bovendien nog op een mogelijk verband tussen psychische problematiek en kwetsbaarheid voor radicalisering, psychopathologie is daarbij geen op zichzelf staande voorspeller, maar kan wel een rol spelen in samenhang met psychologische behoeften en concrete triggerfactoren.[76]

2.6 De (online) context van radicalisering

Voor de opkomst van het internet voltrok radicalisering zich hoofdzakelijk via fysieke netwerken.[77] De opkomst van het internet heeft dat ingrijpend veranderd. Het internet biedt jongeren immers een plek om te experimenteren met wie ze willen zijn, terwijl opvoeders vaak weinig tot geen toegang hebben tot deze online plekken.[78] Sociale media hebben daarnaast een aanjagende werking op bestaande meningsverschillen en tegenstellingen.[79] Sociale media maken het daarbij gemakkelijk om anderen te beïnvloeden, zowel individueel als in groepsverband.[80] Radicale en extremistische groepen maken volop gebruik van deze mogelijkheden. Zo is vooral bij extreemrechtse bewegingen een verschuiving van offline naar online radicalisering zichtbaar.[81] De NCTV meldde in 2025 opnieuw dat er in Nederland enkele honderden jongeren van twaalf tot twintig jaar zijn die online contact

[70] Van den Berg 2022, p. 32.
[71] Van den Berg 2022, p. 32.
[72] Van den Berg 2022, p.34.
[73] Van den Berg 2022, p.34.
[74] Van den Berg 2022, p.34; Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 24-5.
[75] Feddes, Nickolson & Doosje 2015, p. 24-5.
[76] Feddes e.a. 2025, p. 7 en 29.
[77] Bakker e.a. 2025, p. 1.
[78] 'Online radicalisering bij jongeren', NJI,nl, geraadpleegd op 11 mei 2026.
[79] Van den Berg 2022, p.37.
[80] Van den Berg 2022, p.37.
[81] Van den Berg 2022, p.37.

onderhouden met internationale extreemrechtse groepen.[82] Illustratief is ook de wijze waarop IS-propaganda online wordt verspreid. Dit gaat bijvoorbeeld van relatief toegankelijke content op platforms als TikTok, naar besloten Telegram-kanalen met explicieter jihadistisch materiaal, naar actieve betrokkenheid bij de verspreiding van dit materiaal.[83]

2.7 Deelconclusie

Radicalisering bij minderjarigen moet worden begrepen als een geleidelijk, individueel en sterk contextafhankelijk proces waarvoor geen eenduidige verklaring bestaat. De literatuur laat zien dat identiteitsvorming, erkenning, rechtvaardigheid, zingeving, status en groepsverbondenheid jongeren ontvankelijk kunnen maken voor radicale ideeën, vooral wanneer zij gevoelens van uitsluiting, onrechtvaardigheid of vervreemding ervaren. Of die ontvankelijkheid daadwerkelijk tot radicalisering leidt, hangt af van de wisselwerking tussen verschillende factoren. Het radicaliseringsproces voltrekt zich daarbij in toenemende mate in de online context.

Dit hoofdstuk heeft aangetoond dat radicalisering bij minderjarigen vanuit uiteenlopende perspectieven, modellen en theorieën kan worden benaderd. Daarmee raakt zij ook aan kinderrechtelijke belangen. Wat de reikwijdte en betekenis van het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst ex artikel 14 IVRK in dit verband is, wordt in het volgende hoofdstuk uiteengezet.

[82] ‘Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 9 december 2025’, NCTV.nl, geraadpleegd op 16 juni 2026.
[83] Bakker e.a. 2025, p.13.

Hoofdstuk 3 | Het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst

3.1 Introductie

Om overheidsingrijpen bij radicalisering van minderjarigen te beoordelen, is inzicht nodig in het kinderrechtelijk kader waarbinnen dat ingrijpen moet worden getoetst. Dit hoofdstuk is daarom gewijd aan de beantwoording van de volgende deelvraag: *Welke reikwijdte en betekenis heeft het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst op grond van artikel 14 IVRK?* Daarbij wordt eerst ingegaan op de tekst, totstandkomingsgeschiedenis en betekenis van artikel 14 IVRK, gevolgd door de mogelijke beperkingen en de verhouding van het artikel tot de rechten en plichten van ouders. Vervolgens wordt de samenhang met andere bepalingen uit het IVRK belicht, waarna wordt toegespitst op de relatie tussen artikel 14 IVRK en radicalisering. Het hoofdstuk sluit af met een deelconclusie.

3.2 Het IVRK als kinderrechtelijk kader

Zoals reeds in hoofdstuk 1 beschreven, vond er met de totstandkoming van het IVRK een fundamentele verschuiving plaats in de wijze waarop kinderen in het internationale recht worden begrepen.[84] Waar kinderen voorheen voornamelijk werden beschouwd als objecten van bescherming, erkent het IVRK hen immers uitdrukkelijk als zelfstandige dragers van rechten.[85] Het IVRK gaat er daarbij vanuit dat de wijze waarop kinderen hun rechten kunnen uitoefenen, afhankelijk is van de 'zich ontwikkelende vermogens' van het kind (artikel 5 IVRK). Met andere woorden, hoe ouder en rijper een kind wordt, hoe minder kinderrechten uitsluitend gericht zijn op bescherming en hoe meer ruimte er ontstaat voor participatie en autonomie.[86] Het IVRK hanteert daarbij een holistische benadering, waarbij alle kinderrechten uit het verdrag in onderlinge samenhang moeten worden bezien.[87] Daarnaast geven de vier *general principles*: non-discriminatie (art. 2 IVRK), het belang van het kind (art. 3 IVRK), het recht op leven en ontwikkeling (art. 6 IVRK) en het recht om te worden gehoord (art. 12 IVRK), richting aan de interpretatie en toepassing van alle overige

[84] Bruning, van den Brink & Punselie 2024, p.30.
[85] Blaak e.a. 2012, p.2.
[86] Sombroek-van Doorm & Liefaard 2023, p. 25.
[87] Blaak e.a. 2012, p.9.

verdragsbepalingen.[88] Deze vier beginselen in samenhang met de andere kinderrechten uit het verdrag zijn zodoende ook bij de uitleg van artikel 14 IVRK leidend.

3.3 Artikel 14 IVRK: tekst en totstandkomingsgeschiedenis

De vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst is als een van de fundamentele vrijheden stevig verankerd voor alle mensen, met name in artikel 18 van het IVBPR en artikel 9 van het EVRM.[89] Lange tijd was echter onduidelijk of ook kinderen hier een rechtstreeks beroep op konden doen.[90] Met de komst van het IVRK werd die onduidelijkheid weggenomen; artikel 14 IVRK bevestigt immers uitdrukkelijk dat vrijheid van levensovertuiging en geloof ook een recht is dat minderjarigen raakt en toekomt.[91]

Artikel 14 IVRK luidt als volgt:

1. *De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.*
2. *De Staten die partij zijn, eerbiedigen de rechten en plichten van de ouders en, indien van toepassing, van de wettige voogden, om het kind te leiden in de uitoefening van zijn of haar recht op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.*
3. *De vrijheid van een ieder zijn godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen kan slechts in die mate worden beperkt als wordt voorgeschreven door de wet en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare veiligheid, de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden, of van de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.*

Tijdens de onderhandelingen over de tekst van het IVRK was artikel 14 IVRK een van de meest omstreden bepalingen.[92] In het oorspronkelijke tekstvoorstel werd de rol van de ouders in artikel 14 IVRK niet genoemd.[93] Verschillende staten, met name islamitische landen en staten met een sterke confessionele traditie, hadden echter bezwaar tegen het idee dat kinderen een zelfstandig recht op godsdienstvrijheid zouden hebben los van hun ouders

[88] Sombroek-van Doorm & Liefaard 2023, p. 25; VN Kinderrechtencomite 2003, *General comment* no. 5, §12.
[89] Brems 2006, p. 1.
[90] Vandenhole, Türkelli & Lembrechts 2024, p.184.
[91] Blaak e.a. 2012, p. 251.
[92] Langlaude & Tobin 2019, p.477; OHCHR vol. I 2007, p. 463-64.
[93] Meuwese 2001, p.553.

en los van de godsdienst waarin zij waren opgevoed.[94] De zorg was dat een zelfstandig recht op godsdienstvrijheid voor kinderen zou interfereren met de religieuze opvoeding en daarmee de ouderlijke autoriteit zou ondermijnen.[95]

In dit debat werd vervolgens de VN *Declaration on the Elimination of all Forms of Intolerance and of Discrimination on Religion or Belief* betrokken.[96] Deze verklaring bevestigde immers dat de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst een fundamenteel mensenrecht is.[97] In artikel 5 van deze verklaring wordt voorts de godsdienstvrijheid van kinderen in relatie tot de verantwoordelijkheid van de ouders genoemd.[98] In artikel 14 IVRK is daarom uiteindelijk de algemene clausule uit artikel 5 IVRK overgenomen waarin de begeleiding van ouders, familieleden of de gemeenschap in ruimere zin bij de uitoefening van de in het IVRK erkende rechten door het kind centraal staat.[99]

Hoewel artikel 18 IVBPR uitdrukkelijk bepaalt dat ieder de vrijheid heeft een zelfgekozen godsdienst of levensovertuiging aan te hangen, bleef de vraag of artikel 14 IVRK ook deze vrijheid voor kinderen omvat. Ook tijdens de onderhandelingen bleef dit omstreden.[100] Omdat hierover geen consensus kon worden bereikt is een uitdrukkelijke verwijzing naar deze keuzevrijheid uit de definitieve tekst weggelaten.[101] De Nederlandse wetgever legde echter in een interpretatieve verklaring vast dat zij artikel 14 IVRK ruim opvat en het artikel moet worden uitgelegd in overeenstemming met artikel 18 IVBPR.[102] Hierdoor behelst artikel 14 IVRK in de Nederlandse context dus ook het recht voor kinderen om een godsdienst of levensovertuiging te kiezen of daarvan te veranderen.

3.4 Betekenis en reikwijdte

Tijdens de onderhandelingen over artikel 14 IVRK is aan de afzonderlijke begrippen ‘gedachte’, ‘geweten’ en ‘godsdienst’ geen nadere betekenis toegekend.[103] Ook het VN-Kinderrechtencomité, dat toeziet op de naleving van het IVRK, heeft deze begrippen,

[94] Langlaude & Tobin 2019, p.477.
[95] Langlaude & Tobin 2019, p.477.
[96] Blaak e.a. 2012, p.251; Meuwese 2001, p. 553; Res. 36/55.
[97] Blaak e.a. 2012, p.251; Meuwese 2001, p. 553; Res. 36/55.
[98] Blaak e.a. 2012, p.251; Meuwese 2001, p. 553; Res. 36/55.
[99] Blaak e.a. 2012, p.252.
[100] Langlaude & Tobin 2019, p.487; Blaak e.a. 2012, p.252.
[101] Meuwese 2001, p. 553.
[102] *Kamerstukken* II 1992/93, nr. 22855 (R 1451), nr. 3, bijlage 1, p.24-5 en 53 (MvT).
[103] Schmahl 2021, p.229.

evenals artikel 14 IVRK zelf, tot dusver niet verder uitgewerkt of gedefinieerd.[104] In de literatuur wordt daarom aangenomen dat de betekenis van artikel 14 IVRK moet worden afgeleid uit de bredere mensenrechtenjurisprudentie en doctrine.[105]

Hoewel deze bronnen richtinggevend zijn, moet opgemerkt worden dat zij niet beslissend zijn voor de betekenis van het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst onder artikel 14 IVRK.[106] Daarvoor is een kindgerichte interpretatie vereist die recht doet aan de specifieke manieren waarop kinderen hun recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst ervaren in vergelijking met volwassenen.[107] Over die beleving en ervaring is echter vooralsnog weinig empirische kennis beschikbaar. Reden waarom ook dit onderzoek aansluiting zoekt bij de mensenrechtelijke jurisprudentie en doctrine als interpretatiekader voor artikel 14 IVRK.

3.4.1 Gedachte

De vrijheid van gedachte heeft betrekking op alles waarover een individu kan nadenken. Hier hoeft geen ethische of morele overtuiging aan ten grondslag te liggen.[108] Volgens de algemene mensenrechtelijke doctrine, mede ontwikkeld in het kader van artikel 18 IVBPR, omvat zij het recht van eenieder om zelfstandig gedachten te ontwikkelen, vrij van ontoelaatbare externe beïnvloeding.[109] Deze vrijheid is voorts absoluut van aard en kan niet worden beperkt op grond van artikel 14 lid 3 IVRK.[110] Zodra gedachten echter worden uitgesproken of op andere wijze naar buiten worden gebracht, vallen zij onder de vrijheid van meningsuiting als bedoeld in artikel 13 IVRK, waarop wel beperkingen mogelijk zijn.[111] Hoewel de vrijheid van gedachte absoluut is, laat artikel 14 lid 2 IVRK wel toe dat ouders of wettige voogden het kind begeleiden bij de uitoefening van dit recht, op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.[112]

[104] Schmahl 2021, p.229.
[105] Langlaude & Tobin 2019, p. 475; Schmahl 2021, p.229.
[106] Langlaude & Tobin 2019, p.478.
[107] Langlaude & Tobin 2019, p.478.
[108] Schmahl 2021, p.229.
[109] Schmahl 2021, p.229; Schabas & Nowak 2020, artikel 18 nr. 9 en artikel 19 nr. 9.
[110] Schmahl 2021, p.229
[111] Brems 2006, p. 11; Blaak e.a. 2012, p.252.
[112] Brems 2006, p. 11; Blaak e.a. 2012, p.252.

3.4.2 Geweten

Anders dan de vrijheid van gedachte beschermt de vrijheid van geweten slechts overtuigingen met een duidelijk ethisch of filosofisch karakter.[113] Hetgeen betekent dat de individuele overtuiging voldoende overtuigingskracht, ernst, samenhang en gewicht moet bezitten.[114] Men hoeft daarbij niet te zijn aangesloten bij een vereniging of groep die deze overtuiging deelt, daarnaast hoeft deze overtuiging evenmin uit een bestaande godsdienst voort te vloeien maar moet de overtuiging wel van grote invloed zijn op iemands leven.[115] Uit de jurisprudentie van de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens, de voorganger van het EHRM, blijkt dat hierbij te denken valt aan vegetarisch of pacifist zijn.[116] Ook het recht op geweten kan niet worden beperkt door het derde lid van artikel 14 IVRK. Opnieuw kunnen de ouders hun kinderen wel leiden in de uitoefening van dit recht, in overeenstemming met de de zich ontwikkelende vermogens van het kind (artikel 14 lid 2 IVRK).[117]

3.4.3 Godsdienst en overtuiging

De vrijheid van godsdienst en overtuiging moet voorts volgens het VN-Mensenrechtencomité ruim worden uitgelegd.[118] Het beperkt zich niet tot traditionele of institutioneel georganiseerde religies, maar omvat daarnaast ook niet-theïstische en atheïstische overtuigingen, evenals het recht om geen enkele godsdienst of overtuiging aan te hangen.[119] Uit de rechtspraak van het EHRM volgt dat er bij de beoordeling van de legitimiteit van een godsdienst of overtuiging moet worden gekeken naar of die overtuigingen 'voldoende overtuigingskracht' hebben.[120] Alleen dan kunnen zij onder de waarborgen van het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst vallen.[121] Ook ten aanzien van godsdienst en overtuiging komt ouders een begeleidende rol toe, voor zover die begeleiding aansluit bij de zich ontwikkelende vermogens van het kind.[122] Gedragingen

[113] Blaak e.a. 2012, p.252; Brems 2006, p. 12.
[114] Schmahl 2021, p.230.
[115] Blaak e.a. 2012, p.252.
[116] Brems 2006, p. 12; Hodgkin & Newell 2007, p.186; ECmHR, 7050/75, *Arrowsmith v. VK*, 12 oktober 1978, p.5.
[117] Blaak e.a. 2012, p.252.
[118] Langlaude & Tobin 2019, p. 485; VN-Mensenrechtencomité, *General comment* 22 no. 4 §2.
[119] Langlaude & Tobin 2019, p. 485.
[120] Langlaude & Tobin 2019, p. 485; EHRM 6 februari 2009, nr. 58911/00, (*Leela Forderkreis EV en anderen t. Duitsland)*, §81.
[121] Langlaude & Tobin 2019, p. 485.
[122] Artikel 14 lid 2 IVRK.

die voortvloeien uit godsdienst en overtuiging kunnen echter onder voorwaarden wel worden beperkt. Op die beperking wordt hierna verder ingegaan.

3.5 Beperkingen

Bij de interpretatie van artikel 14 IVRK is voorts het onderscheid tussen het *forum internum* en het *forum externum* van belang. Dit onderscheid vindt zijn oorsprong in de literatuur over artikel 9 EVRM en veronderstelt dat het *forum internum* de innerlijke, geestelijke vrijheid betreft: het recht om te denken wat men wil, te geloven wat men wil en overtuigingen te hebben die anderen als onjuist beschouwen.[123] Deze vrijheid is, zoals hiervoor al aangestipt bij de begrippen 'gedachte' en 'geweten' absoluut van aard. In dat licht kan zodoende gesteld worden dat artikel 14 IVRK ook voor het kind een recht om te denken, te twijfelen, te zoeken en overtuigingen te ontwikkelen, hoe bezwaarlijk die ook mogen zijn omvat, en dat hierin geen beperkingen mogelijk zijn nu de beperkingsclausule van artikel 14 lid 3 IVRK daarop niet van toepassing is.

Het *forum externum* betreft de uitwendige dimensie van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging: de vrijheid om die overtuiging of godsdienst tot uiting te brengen in praktijk.[124] Artikel 14 lid 3 IVRK maakt hierop een beperking mogelijk, maar stelt daar strikte voorwaarden aan. Een beperking is slechts geoorloofd indien zij bij wet is voorzien en noodzakelijk is ter verwezenlijking van een van de in lid 3 genoemde doelen, te weten de bescherming van de openbare veiligheid, de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden, of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.

Voor de uitleg van de beperkingsvereisten uit artikel 14 lid 3 IVRK biedt het IVBPR een belangrijk aanknopingspunt, nu artikel 14 lid 3 IVRK inhoudelijk gelijkluidend is aan artikel 18 lid 4 IVBPR.[125] Het VN-Mensenrechtencomité, dat toeziet op de naleving van het IVBPR, heeft zich over die laatste bepaling uitgelaten in *General Comment no. 22*. Uit die uitleg volgt dat het noodzakelijkheidsvereiste, zoals benoemd in artikel 14 lid 3 IVRK, ook een proportionaliteitstoets impliceert.[126] Dit betekent dat de beperking in ernst en intensiteit ten opzichte van het nagestreefde doel moet zijn en niet verder mag gaan dan strikt vereist

[123] Vleugel 2018, §2.2.2.
[124] Vleugel 2018, §2.2.2.
[125] Blaak e.a. 2012, p.253.
[126] Schabas & Nowak 2020, p.525; VN-Mensenrechtencomité 1993, *General Comment 22 no. 4*, §8.

is.[127] Dit impliceert dat het beperkingsvereiste uit artikel 14 lid 3 IVRK driedelig is, evenals de klassieke mensenrechtelijke beperkingssystematiek die een proportionaliteitstoets veronderstelt en een belangrijke bewijslast bij de staat legt.[128]

3.6 Vrijheid als positieve en negatieve verplichting

Het idee van vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst is in het internationale recht nauw verweven met het idee van het autonome individu dat tegen staatsinmenging moet worden beschermd.[129] Opmerkelijk genoeg bevat artikel 14 IVRK, anders dan artikel 18 IVBPR, geen specifieke bescherming tegen dwang.[130] Hoewel uit de totstandkomingsgeschiedenis van artikel 14 IVRK niet duidelijk blijkt waarom deze verwijzing is weggelaten, houdt dit volgens Langlaude & Tobin verband met de discussie over de verhouding tussen de zelfstandige godsdienstvrijheid van het kind en de ouderlijke rol bij de religieuze opvoeding.[131]

Het voorgaande laat onverlet dat volgens Langlaude & Tobin ook kinderen bescherming toekomt tegen dwang bij de uitoefening van hun recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst. Zij vloeit volgens hen ten eerste noodzakelijkerwijs voort uit het recht op vrijheid zelf, aangezien dwang haaks staat op vrijheid. Ten tweede behouden kinderen de bescherming die artikel 18 IVBPR biedt, nu die bepaling geldt voor ‘eenieder’. Ten derde vereist het beginsel van externe systeemcoherentie in Nederland dat artikel 14 IVRK in overeenstemming wordt uitgelegd met artikel 18 IVBPR.[132] Hoewel de term ‘eerbiedigen’ in de eerste plaats wijst op een negatieve verplichting, vloeit uit artikel 14 IVRK, gelezen in samenhang met artikel 18 IVBPR, zodoende ook een positieve verplichting voort om kinderen te beschermen tegen dwang en ongeoorloofde inmenging door derden.[133] Dwang zou immers de geloofsvrijheid, het *forum internum*, kunnen aantasten.[134]

[127] Schabas & Nowak 2020, p.525; VN-Mensenrechtencomité 1993, *General Comment 22 no. 4*, §8.
[128] Langlaude & Tobin 2019, p. 507.
[129] Langlaude & Tobin 2019, p. 585.
[130] Langlaude & Tobin 2019, p. 585.
[131] Langlaude & Tobin 2019, p. 486; Detrick, 2023, p. 247-48.
[132] Langlaude & Tobin 2019, p. 491.
[133] Brems 2006, p.10-11 en 29.
[134] Uitz 2007, p. 56.

3.7 De rol van ouders en de ontwikkelende vermogens van het kind

Zoals gesteld sluit artikel 14 lid 2 IVRK aan bij de algemenere bepaling van artikel 5 IVRK. Deze bepaling bevat twee samenhangende elementen. Enerzijds gaat het over het begrip 'leiden' dat impliceert dat ouders de godsdienst of levensovertuiging van hun kind mogen bepalen.[135] Anderzijds gaat het daarbij om de 'zich ontwikkelende vermogens' van het kind, waarmee tot uitdrukking wordt gebracht dat de autonomie van het kind toeneemt naarmate het zich verder ontwikkelt.[136] Dit vormt een belangrijke begrenzing op de rol van ouders.[137] Met andere woorden, de vraag of een minderjarige zelfstandig keuzes kan maken over godsdienst of levensovertuiging, moet worden beoordeeld aan de hand van zijn individuele bekwaamheid, leeftijd en rijpheid.[138] Opmerking verdient voorts dat de bevoegdheid van ouders om het kind te leiden bij de uitoefening van zijn recht op vrijheid van godsdienst in geen geval gepaard mag gaan met fysiek of mentaal geweld jegens het kind (artikel 19 IVRK).[139]

De positie van minderjarigen ten aanzien van hun vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst is complex, omdat kinderen zich steeds in een veranderende ontwikkelingsfase bevinden.[140] Cognitieve en morele vermogens, zoals waarnemen, begrijpen, handelen en abstract denken, ontwikkelen zich bij kinderen geleidelijk en ook de vorming van geweten maakt deel uit van dit groeiproces.[141] Zowel de internationale als de nationale wetgeving inzake godsdienstvrijheid kent geen concrete leeftijdsgrens waarop het kind geacht wordt dit recht zelfstandig te kunnen uitoefenen.[142] Bij gebreke van een dergelijke grens zocht Meuwese aansluiting bij de minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid en het hoorrecht in familiezaken, die destijds beide op twaalf jaar waren gesteld.[143] Op basis daarvan betoogt zij dat bijvoorbeeld bij de middelbare schoolkeuze de opvatting van de jongere zelf doorslaggevend zou moeten zijn, ongeacht wat de ouders vinden van de al dan niet levensbeschouwelijke richting van de gekozen school.[144]

[135] Meuwese 2001, p. 555.
[136] Blaak e.a. 2012, p.253; Hanson 2008, p.62.
[137] Meuwese 2001, p. 555.
[138] Meuwese 2001, p. 555.
[139] Hodgkin & Newell 2007, p.188.
[140] Meuwese 2001, p. 554.
[141] Meuwese 2001, p. 554.
[142] Meuwese 2001, p. 554.
[143] Meuwese 2001, p.554-5.
[144] Meuwese 2001, p. 555.

De leeftijdsgrens voor het hoorrecht in familiezaken is echter reeds per 1 januari 2026 verlaagd naar acht jaar.[145] Dit roept de vraag op of ook bij deze grens aansluiting voor de zelfstandige uitoefening van godsdienstvrijheid kan worden gevonden. Het voert voor dit onderzoek te ver om hier verder op in te gaan en zal dan ook buiten beschouwing worden gelaten. Opvallend is in ieder geval wel dat zowel de leeftijdsgrens van twaalf als acht jaar aanzienlijk lager ligt dan de leeftijdsgrenzen die sommige andere landen wettelijk hebben vastgelegd ten aanzien van het hebben van godsdienstvrijheid. Duitsland hanteert bijvoorbeeld de leeftijd van veertien jaar en Zwitserland zestien jaar.[146]

3.8 Samenhang met andere bepalingen uit het IVRK

Naast artikel 5 IVRK sluit artikel 14 IVRK ook aan bij een aantal andere verdragsbepalingen. Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst kan immers ook worden beschouwd als een uitdrukking van identiteit.[147] De identiteit van het kind omvat immers volgens het VN-Kinderrechtencomité niet alleen kenmerken zoals geslacht, seksuele geaardheid, nationale afkomst, culturele identiteit en persoonlijkheid maar ook de religie en overtuigingen van het kind.[148] Er is daardoor een directe relatie met artikel 8 IVRK (recht op eerbiediging van identiteit). Artikel 14 IVRK hangt ook samen met artikel 6 IVRK, dat het recht van het kind op leven en ontwikkeling beschermt.[149] Het begrip ‘ontwikkeling’ moet immers holistisch worden benaderd en beslaat volgens het VN-Kinderrechtencomité zowel de fysieke, mentale, spirituele, morele, psychologische als sociale ontwikkeling van het kind.[150] De vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst is daarmee dus een voorwaarde voor het kind om zich optimaal te kunnen ontwikkelen.

Artikel 14 IVRK raakt ook aan het recht van het kind op onderwijs.[151] Artikel 28 IVRK waarborgt daarbij het recht van elk kind op toegankelijk en beschikbaar onderwijs en artikel 29 IVRK formuleert hierbij de onderwijsdoelstellingen. Onderwijs moet onder meer gericht zijn op de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en vermogens van het kind, alsmede op het bijbrengen van eerbied voor de eigen culturele identiteit, andere

[145] ‘Kindgesprek in scheidingszaak voortaan vanaf 8 jaar’, NOS.nl, 21 november 2025.
[146] Blaak e.a. 2012, p.253.
[147] Meuwese 2001, p. 555.
[148] VN-Kinderrechtencomité 2013, *General Comment no. 14*, §55.
[149] Blaak e.a. 2012, p.254; Meuwese 2001, p. 555-6.
[150] VN-Kinderrechtencomité 2003, *General Comment no. 5* §12.
[151] Blaak e.a. 2012, p.254.

culturen en de fundamentele vrijheden.[152] School is bovendien de plek waar kinderen kennismaken met verschillende denkbeelden, overtuigingen en levensbeschouwingen, en waar zij de vaardigheden ontwikkelen om hun eigen vrijheid van gedachte en geweten te kunnen uitoefenen.[153]

Een kindgerichte interpretatie van artikel 14 IVRK vereist bovendien dat artikel 12 IVRK wordt betrokken.[154] Artikel 12 IVRK waarborgt immers het recht van kinderen om hun mening te uiten in iedere beslissing die hen aangaat.[155] Wanneer volwassenen, professionals of overheidsinstanties beoordelen wat de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst voor een kind betekent, mogen zij de inhoud van dat recht daarom niet uitsluitend vanuit een volwassenperspectief bepalen.[156] Het kind moet op een bij zijn leeftijd en rijpheid passende wijze worden gehoord over de betekenis van zijn overtuigingen, de wijze waarop hij die ervaart en de mate waarin hij zich daarin autonoom of juist beïnvloed voelt.[157]

3.9 Artikel 14 IVRK in relatie tot radicalisering

Radicalisering kan verschillende vormen aannemen. Het kan daarbij gaan om religieus extremisme, zoals jihadisme, maar ook om rechts-extremisme, links-extremisme, anti-institutioneel extremisme, milieu-extremisme of nieuwere vormen van gedachtegoed die met radicaliseringsprocessen bij jongeren in verband worden gebracht zoals de *manosphere*.[158] Wat deze vormen gemeen hebben, is dat zij raken aan overtuigingen, wereldbeelden, morele oriëntatie en identiteitsvorming. Daarmee kunnen zij, afhankelijk van hun aard en betekenis voor de minderjarige, binnen het bereik van artikel 14 IVRK vallen. Daarvoor is niet beslissend of de overtuiging maatschappelijk aanvaardbaar of juist verwerpelijk wordt geacht, maar of zij voldoende samenhangend, ernstig en van betekenis is voor het leven van de betrokkene.[159] Of en in hoeverre dat in concrete gevallen zo is, vergt nadere beoordeling.

[152] Artikel 29 lid 1 sub a,b en c IVRK.
[153] Brems 2006, p.8.
[154] Langlaude & Tobin 2019, p. 493.
[155] VN-Kinderrechtencomité 2013, *General Comment no. 14*, § 53.
[156] Langlaude & Tobin 2019, p. 493.
[157] Langlaude 2007, p.112.
[158] Woonings & Hornstra, 'Steeds meer jongens en mannen met problematisch gedrag beïnvloed door manosphere', NOS.nl, 9 mei 2026; 'Verschijningsvormen extremisme', NCTV.nl, geraadpleegd op 21 juni 2026.
[159] Langlaude & Tobin 2019, p. 485.

Zolang radicale overtuigingen voorts beperkt blijven tot gedachten of innerlijke overtuigingsvorming, vallen zij binnen het *forum internum*, waarop de beperkingsclausule van artikel 14 lid 3 IVRK niet van toepassing is. Zodra radicale overtuigingen naar buiten treden in uitingen of gedragingen, betreedt de minderjarige echter het domein van het *forum externum*. In dat geval biedt artikel 14 lid 3 IVRK ruimte voor beperking, maar uitsluitend onder de daarin gestelde voorwaarden.

Artikel 14 IVRK legt, in samenhang met artikel 18 IVBPR, voorts de Nederlandse overheid niet alleen een verplichting tot onthouding van inmenging op, maar ook een positieve verplichting om kinderen te beschermen tegen dwang en schadelijke druk van buitenaf. Dit laatste sluit mijns inziens in de context van radicalisering ook aan bij de VN-contraterrorisme strategie, waarin wordt benadrukt dat minderjarigen die worden verdacht of beschuldigd van strafbare feiten in de context van radicalisering en terrorisme primair moeten worden gezien als slachtoffers.[160] De VN wijst er daarbij op dat rekrutering door terroristische of extremistische groeperingen bij minderjarigen niet als werkelijk vrijwillig kan worden beschouwd, gelet op hun cognitieve ontwikkeling en de vormen van druk, afhankelijkheid en beïnvloeding die met rekrutering gepaard kunnen gaan.[161] Volgens de VN sluit het voorgaande vervolging niet uit, maar brengt het wel mee dat de slachtofferstatus in alle stadia van het strafproces moet worden erkend en meegewogen en dat civiele beschermingsmaatregelen in beginsel de voorkeur hebben.[162]

Bij de uitoefening van het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst moet bovendien rekening worden gehouden met de zich ontwikkelende vermogens van het kind en de begeleidende rol die ouders op grond van artikel 14 lid 2 IVRK toekomt. Waar radicalisering voorts gepaard gaat met externe beïnvloeding, manipulatie of dwang, kan de staat op grond van artikel 14 IVRK, gelezen in samenhang met artikel 18 IVBPR, ook gehouden zijn beschermend op te treden.[163]

Het EHRM heeft zich tot dusver niet uitgelaten over artikel 14 IVRK als zodanig, en evenmin over de verhouding tussen artikel 14 IVRK en radicalisering bij minderjarigen. Wel

[160] Res. 77/298, p. 28.
[161] UNODC 2017, p. 75.
[162] UNODC 2017, p. 75-76 en 40.
[163] Langlaude & Tobin 2019, p. 491.

biedt de rechtspraak over artikel 8 en 9 EVRM enige aanknopingspunten. De rechtspraak rondom artikel 8 EVRM ziet daarbij vooral op onderwijs, religieuze opvoeding, ouderlijke rechten en de vrijheid om een godsdienst of overtuiging te hebben, te veranderen of tot uiting te brengen.[164] Daaruit volgt dat afwijkende of maatschappelijk ongewenste overtuigingen van ouders op zichzelf geen voldoende grond vormen voor overheidsingrijpen, er moet sprake zijn schadelijk handelen naar dit gedachtegoed.[165] Of dit uitgangspunt onverkort ook ten aanzien van het kind zelf geldt, blijft daarbij echter onduidelijk. In de EHRM-jurisprudentie over artikel 9 EVRM gaat het vervolgens voornamelijk om de interne dimensie, de vrijheid om van godsdienst te veranderen en de vrijheid om de godsdienst te belijden en naar eigen overtuiging tot uiting te brengen.[166] Hieruit volgt dat de eerste twee dimensies absoluut beschermd zijn en dat alleen op de laatste beperkingen mogelijk zijn.[167]

3.10 Deelconclusie

Artikel 14 IVRK behelst het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst. Daaruit volgt dat het kind, als mens in ontwikkeling,[168] moet worden erkend als een zelfstandige drager van rechten, met ruimte om eigen overtuigingen te vormen, ook wanneer anderen die overtuigingen als zorgwekkend beschouwen. Artikel 14 IVRK kent daarbinnen, gelezen in samenhang met artikel 9 EVRM, twee dimensies. Het *forum internum* dat geen beperkingsgronden kent en het *forum externum*, dat onder voorwaarden genoemd in artikel 14 lid 3 IVRK wel kan worden beperkt. Artikel 14 IVRK legt, in samenhang met artikel 18 IVBPR, voorts de Nederlandse overheid niet alleen een verplichting tot onthouding van inmenging op, maar ook een positieve verplichting om kinderen te beschermen tegen dwang en schadelijke druk van buitenaf. Naarmate het kind ouder en rijper wordt, neemt zijn zelfstandige aanspraak op artikel 14 IVRK toe en vermindert de begeleidende rol van ouders.

Het EHRM heeft zich tot op heden niet expliciet uitgesproken over de betekenis van artikel 14 IVRK als zelfstandig toetsingskader. In de EHRM rechtspraak blijven kwesties over de overtuigingsvorming van kinderen vooral ingebed in artikel 8 en 9 EVRM, waardoor artikel

[164] Handboek over het Europese recht inzake de rechten van het kind 2022, p.44-48.
[165] Zie o.a. EHRM 23 juni 1993, nr. 12875/87 (*Hoffman t. Oostenrijk*); EHRM 16 maart 2004, nr. 64927/01 (*Palau-Martinez t. Frankrijk*), § 42-43.
[166] Handboek over het Europese recht inzake de rechten van het kind 2022, p.44.
[167] EHRM 23 oktober 1990, nr. 11581/85 (*Darby t. Zweden*).
[168] Blaak e.a. 2012, p. 32; Bruning, van den Brink & Punselie 2024, p.30.

14 IVRK als kinderrechtelijk kader onzichtbaar blijft. Dat neemt echter niet weg dat artikel 14 IVRK, bezien in het bredere verband van de artikelen 5, 6, 8, 12 en 29 IVRK, wel richting geeft aan de positie van het kind. In het volgende hoofdstuk wordt onderzocht op welke wijze de overheid ingrijpt bij radicaliserende minderjarigen binnen het jeugdstraf- en jeugdbeschermingsrecht en hoe dit zich tot artikel 14 IVRK verhoudt.

Hoofdstuk 4 | Overheidsingrijpen bij radicalisering

4.1 Introductie

In het vorige hoofdstuk is de reikwijdte en betekenis van artikel 14 IVRK uiteengezet. De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is: *welke juridische instrumenten bij radicalisering van minderjarigen kunnen worden ingezet in het kader van het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht en hoe de inzet hiervan zich tot artikel 14 IVRK verhoudt*. Daartoe worden achtereenvolgens de relevante instrumenten uit het jeugdstrafrecht en jeugdbeschermingsrecht besproken, gevolgd door een analyse van de rechtspraktijk. Daarna wordt bezien hoe de praktijk zich verhoudt tot artikel 14 IVRK. Het hoofdstuk sluit af met een deelconclusie.

4.2 Juridische instrumenten als sluitstuk

De Nederlandse overheid hanteert ten aanzien van radicalisering een brede integrale benadering waarbij vroegtijdige signalering centraal staat.[169] De overheid beperkt zich daarbij niet tot optreden tegen personen die daadwerkelijk geweld gebruiken, maar zoekt actief naar signalen die op radicalisering kunnen wijzen.[170] Daarbij wordt er gestreefd naar een tijdige onderkenning van radicaliseringsprocessen, zodat met behulp van gerichte interventiestrategieën verdere radicalisering kan worden voorkomen.[171] Justitiële instrumenten uit het straf- en civiele recht worden daarbij in de nota *De lokale en justitiële aanpak van radicalisme en radicalisering* uitdrukkelijk aangemerkt als ondersteuning en sluitstuk van deze aanpak. Zij kunnen alleen worden ingezet wanneer andere middelen onvoldoende zijn gebleken.[172]

4.3 Het jeugdstrafrecht

4.3.1 Wettelijk kader

Na de aanslagen van 11 september 2001 zagen zowel de Europese als de nationale wetgever in het strafrecht een belangrijk instrument om radicalisering aan te pakken.[173] Op Europees niveau leidde dit in 2002 tot Kaderbesluit 2002/475/JBZ dat lidstaten verplichtte tot strafbaarstelling van terroristische misdrijven en deelneming aan terroristische

[169] Staring, de Wit & Nummerdor 2014, p.694.
[170] De Graaff 2008, p. 126-128.
[171] Van Capelleveen 2025b, p.133.
[172] *Kamerstukken II* 2005/06, 29754, nr. 30, p.10.
[173] Van der Woude 2010, p.3.

organisaties.[174] Nederland implementeerde dit in de vorm van de Wet terroristische misdrijven (2004), waarbij onder meer het terroristisch oogmerk (art. 83a Sr) als voorwaarde voor strafverzwaring, deelneming aan een terroristische organisatie (art. 140a Sr) en werving voor de gewapende strijd (art. 205 Sr) werden geïntroduceerd.[175] In de jaren die volgden werd het strafrechtelijke arsenaal stap voor stap verder uitgebreid met bepalingen die steeds verder naar voren reiken in het radicaliseringsproces.[176] Denk aan de introductie van bijzondere opsporingsbevoegdheden bij aanwijzingen van een terroristisch misdrijf, zonder dat daarvoor een verdenking vereist is,[177] of de strafbaarstelling van training voor terrorisme (artikel 134a Sr).[178]

Het pedagogische karakter van het jeugdstrafrecht vertaalt zich ten aanzien van radicalisering bij minderjarigen voorts in een aanvullend juridisch instrumentarium dat specifiek gericht is op toezicht en gedragsverandering van de minderjarige.[179] Zo beschikt de rechter bij schorsing van de voorlopige hechtenis of een voorwaardelijke veroordeling over een breed scala aan bijzondere voorwaarden, waaronder jeugdreclasseringstoezicht, een meldplicht, een contactverbod, een locatieverbod of een verplichting tot het ondergaan van behandeling.[180]

4.3.2 Rechtspraktijk

Gepubliceerde rechtspraak laat zien dat minderjarigen de afgelopen jaren steeds vaker worden vervolgd wegens delicten die samenhangen met radicalisering.[181] Het gaat daarbij onder meer om deelneming aan een terroristische organisatie, zoals IS[182] of de extreemrechtse organisatie *The Base* (art. 140a Sr),[183] het voorbereiden of bevorderen van terroristische misdrijven en het zichzelf en anderen trainen hiervoor (art. 134a Sr),[184] opruiing tot een terroristisch misdrijf door het verspreiden van extremistische propaganda

[174] Van der Woude e.a. 2023, p. 61; Kaderbesluit van de Raad van Europa 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding, *PbEU L164/3*.
[175] Van der Woude e.a. 2023, p. 65-70.
[176] Van Capelleveen 2025c, p.114.
[177] *Kamerstukken II* 2005/06, 30164, nr. 7, p. 10.
[178] Van der Woude e.a. 2023, p. 63.
[179] Van Capelleveen 2025c, p.114.
[180] Van Capelleveen 2025c, p.114.
[181] Van Capelleveen 2025c, p.114.
[182] Rb. Rotterdam 22 februari 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:1291.
[183] Rb. Rotterdam 17 maart 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:3480.
[184] Rb. Overijssel 1 december 2025, ECLI:NL:RBOVE:2025:6873.

via platforms als Telegram, Instagram en TikTok (art. 131 en 132 Sr),[185] bedreiging met een terroristisch misdrijf (art. 285 Sr),[186] of belediging van een bevolkingsgroep door het herplaatsen van nationaalsocialistisch gedachtegoed op sociale media (art. 137c Sr).[187]

De opgelegde straffen lopen uiteen, maar opvallend is dat er in de meeste zaken voor een combinatie van (deels voorwaardelijke) jeugddetentie of een werkstraf met een reeks bijzondere voorwaarden wordt gekozen. Terugkerende voorwaarden zijn een meldplicht bij de jeugdreclassering, verplichte begeleiding door of deelname aan trajecten van het Landelijk Steunpunt Extremisme, een behandelverplichting bij een forensische jeugdhulpinstelling of een verbod op het bezoeken van digitale omgevingen met extremistische inhoud, gecombineerd met controle van digitale gegevensdragers. In één zaak werd daarnaast een volledig social media verbod opgelegd.[188] In de rechtspraak komt ook de voorwaarde om verplicht mee te werken aan gesprekken met een radicaliseringsspecialist,[189] imam of andere deskundige op het gebied van geloofsovertuiging naar voren.[190]

Bijzondere vermelding verdient ook de zaak die in februari 2026 bij de rechtbank Rotterdam speelde, waarbij een minderjarige verdachte op grote schaal jihadistisch propagandamateriaal had gedeeld en in voorraad had.[191] De rapporten van Nuance door Training & Advies en de RvdK stelden vast dat de verdachte het extremistische gedachtegoed niet had omarmd, waarbij motieven als sensatiezucht en het opzoeken van grenzen mogelijk een rol hadden gespeeld. De rechtbank nam deze bevindingen mee in haar oordeel en legde een lagere straf op dan gevorderd. Het *right to do wrong* dat eerder in hoofdstuk 2 werd aangehaald, lijkt hier een uitwerking van.

[185] Zie o.a. Rb. Amsterdam 12 april 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:1959; Rb Rotterdam 27 februari 2026, ECLI:NL:RBROT:2026:1957.
[186] Rb. Den Haag 5 juni 2025, ECLI:NL:RBDHA:2025:9561.
[187] Rb. Rotterdam 11 december 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:14776.
[188] Rb Rotterdam 27 februari 2026, ECLI:NL:RBROT:2026:1957.
[189] Rb. Amsterdam 12 februari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:855; Rb. Rotterdam 24 maart 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:3090.
[190] Rb. Limburg 16 augustus 2016, ECLI:NL:RBLIM:2016:7141; Rb. Limburg 19 december 2017, ECLI:NL:RBLIM:2017:12404.
[191] Rb. Rotterdam 3 februari 2026, ECLI:NL:RBROT:2026:838.

4.3.4 Verhouding tot art 14 IVRK

Voorfase

Op het niveau van de voorfase geldt dat voornamelijk het criterium 'aanwijzingen van een terroristisch misdrijf' als zelfstandige opsporingsbevoegdheid, rechtstreeks raakt aan artikel 14 IVRK. Het straf(proces)recht is als gevolg hiervan volgens De Roos immers 'royaal in de preventieve fase beland.'[192] Hiermee dreigen ook jongeren bij wie 'slechts' sprake is van een bepaalde geloofsbeleving of een gevoel van uitsluiting, maar wat zich bij hen niet in concreet handelen heeft geuit, ook in het vizier komen.[193] Zoals De Graaff mijns inziens terecht signaleert, is daarbij de vraag hoe gerechtvaardigd het is om overheidsingrijpen ook al op hen te richten en of de overheid daarmee niet de rol van 'gedachtepolitie' op zich neemt.[194]

Strafbaarstelling

Ten aanzien van de strafbaarstelling geldt dat de uitingsdelicten die in radicaliseringszaken worden toegepast zoals opruiing (art. 131 Sr), belediging van een bevolkingsgroep (art. 137c Sr) en aanzetten tot haat of geweld (art. 137d Sr), externe gedragingen betreffen en daarmee op grond van artikel 14 lid 3 IVRK in beginsel beperkt kunnen worden. Aan de vereisten van wettigheid en legitimiteit is bij deze bepalingen voldaan. Uit de onderzochte jurisprudentie blijkt echter dat een expliciete proportionaliteitsafweging in het kader van artikel 14 IVRK niet altijd zichtbaar is in de rechterlijke motivering. Deze richt zich meer op de ernst van het feit en laat ook een afweging in het kader van de zich ontwikkelende vermogens van de minderjarige onbesproken.

Terwijl juist de leeftijd en rijpheid een rol spelen in hoeverre de overtuigingsvorming als een autonome keuze kan worden begrepen, dan wel moet worden gezien in het licht van beïnvloeding en afhankelijkheid. Deze lezing sluit mijns inziens ook aan bij eerder aangehaalde de VN-contraterrorisme strategie, waarin wordt benadrukt dat minderjarigen die worden verdacht of beschuldigd van strafbare feiten in de context van radicalisering en terrorisme primair moeten worden gezien als slachtoffers.[195] Dat sluit vervolging niet uit,

[192] Van der Woude 2010, p.369; De Roos 2005, p.129-140.
[193] De Graaff 2008, p. 130.
[194] De Graaff 2008, p. 130.
[195] Res. 77/298, p. 28.

maar brengt wel mee dat de slachtofferstatus in alle stadia van het strafproces moet worden erkend en meegewogen, waarbij vervolging als uiterste middel geldt.[196]

Bijzondere voorwaarden

Op het niveau van de bijzondere voorwaarden doet zich eveneens spanning voor. In dit verband worden twee bijzondere voorwaarden uitgelicht. Nu artikel 14 IVRK, gelezen in samenhang met artikel 18 IVBPR, een positieve verplichting voor de overheid creëert om het kind tegen dwang en schadelijke druk van derden te beschermen, kan vanuit dat perspectief een voorwaarde die de minderjarige onttrekt aan een radicaliserende omgeving, zoals een social media verbod, mede worden begrepen als een invulling van die beschermingsplicht. Waarbij ook een signaal richting de ouders wordt afgegeven. Zij maakt immers duidelijk dat de overheid verwacht dat ouders hun begeleidende rol serieus nemen.

Daar staat echter tegenover dat een dergelijk verbod niet alleen het gedrag van de minderjarige, maar ook de informatieomgeving en daarmee zijn toegang tot ideeën raakt, waarmee de vrijheid van gedachte vergaand wordt beperkt. [197] Voor veel jongeren vormt de digitale omgeving immers een wezenlijk onderdeel van hun sociale contacten, identiteitsontwikkeling en dagelijkse leefwereld. Daar komt bij dat een social media verbod zich in de praktijk moeilijk laat handhaven, terwijl onzeker is of zulke vergaande beperkingen daadwerkelijk bijdragen aan het keren van een radicaliseringsproces.

Ook de verplichting om gesprekken met een geloofsdeskundige imam, theoloog of radicaliseringsspecialist te voeren is vergaand.[198] Een dergelijke voorwaarde begeeft zich immers dicht op het terrein van de innerlijke overtuigingsvorming van het kind dat conform artikel 14 IVRK en in samenhang met de ontwikkelende vermogens van het kind, absolute bescherming geniet. Hierbij hangt uiteraard veel af van de kennis en kunde van degene die de gesprekken voert, en van de wijze waarop de jeugdreclassering deze interventie inzet en begeleidt. De grens tussen het bieden van uitleg en duiding bij ideologisch gedachtegoed enerzijds, en het corrigeren van de innerlijke overtuiging van de minderjarige anderzijds, is echter dun en vraagt mijns inziens om een zorgvuldige afbakening van de rol van de gespreksvoerder en doorlopend toezicht op de wijze waarop het gesprek wordt gevoerd.

[196] UNODC 2017, p. 75-76 en 40.
[197] Van Capelleveen 2025c, p.114.
[198] Van Capelleveen 2025c, p.114.

Hierna volgt een bespreking van de instrumenten die op basis van het jeugdbeschermingsrecht kunnen worden ingezet ten aanzien van radicalisering bij minderjarigen. Hierbij wordt dezelfde systematiek gehanteerd.

4.4 Het jeugdbeschermingsrecht

4.4.1 Wettelijk kader

De juridische instrumenten die vanuit het jeugdbeschermingsrecht bij radicalisering kunnen worden ingezet, zijn algemeen van aard. Zij zijn niet toegesneden op radicalisering als zodanig, maar zien op het afwenden van een ontwikkelingsbedreiging van het kind in brede zin.[199] De centrale maatregel is de ondertoezichtstelling op grond van artikel 1:255 BW, waarbij de overheid in kan grijpen indien een minderjarige zodanig opgroeit dat hij ernstig in zijn ontwikkeling wordt bedreigd en de vereiste zorg niet vrijwillig wordt geaccepteerd. Op grond artikel 1:265b BW kan de kinderrechter, in gevallen waarin dit noodzakelijk is in het belang van de verzorging en opvoeding van de minderjarige, of om zijn geestelijke of lichamelijke toestand te onderzoeken ook een machtiging tot uithuisplaatsing verlenen. De minderjarige kan op grond hiervan elders worden ondergebracht, bijvoorbeeld bij een pleeggezin of in een jeugdhulpaccommodatie. Als zwaarste maatregel kan de kinderrechter een plaatsing in een gesloten accommodatie voor jeugdhulp op grond van artikel 6.1.2 Jeugdwet gelasten, indien dit noodzakelijk is om te voorkomen dat de minderjarige zich aan de hulpverlening onttrekt of daaraan door anderen wordt onttrokken.

Deze bepalingen zijn een uitwerking van de verplichtingen die de Nederlandse overheid heeft onder internationaal recht om de gezonde ontwikkeling van kinderen te waarborgen en ervoor te zorgen dat kinderen de zorg krijgen die nodig is om volwaardig lid van de samenleving te worden.[200] Het brede toepassingsbereik van de jeugdbeschermingsmaatregelen en in het bijzonder de open norm van de ‘ernstige ontwikkelingsbedreiging’ maken dat zij ook inzetbaar zijn wanneer radicaliseringsproblematiek zodanig ernstig is dat de ontwikkeling van de minderjarige in het geding is.[201]

[199] Ismaïli & Dirksen 2024, p. 180; Van Capelleveen 2025c, p.115.
[200] Preambule IVRK 1989.
[201] Van Capelleveen 2025c, p.115.

4.4.2 Rechtspraktijk

De rechtspraktijk laat zien dat de voornoemde jeugdbeschermingsinstrumenten in radicaliseringszaken slechts beperkt worden ingezet. De bestudeerde zaken omstreeks 2014, rond en direct na de proclamatie van het IS-kalifaat, hadden vooral betrekking op jihadistische radicalisering van minderjarigen.[202] Daarbij ging het voornamelijk om het voornemen van minderjarigen om naar een conflictgebied uit te reizen. Die omstandigheid of aanwijzingen daarvoor kon aanleiding zijn voor een ondertoezichtstelling, al dan niet gecombineerd met een machtiging tot uithuisplaatsing.[203] In situaties waarin sprake was van een acute dreiging van uitreis, werd soms ook een voorlopige machtiging tot gesloten plaatsing verleend om de minderjarige tijdelijk aan die dreiging te onttrekken en nader onderzoek mogelijk te maken.[204]

Ook wanneer er geen voornemen tot uitreis bestaat, kan de (dreigende) radicalisering van een minderjarige een ontwikkelingsbedreiging opleveren.[205] De rechtbank Den Haag neemt daarbij als uitgangspunt dat jongeren recht hebben op een eigen identiteit en (levensbeschouwelijke) ontwikkeling, maar tegen zichzelf moeten worden beschermd wanneer bepaalde gedachten zodanig extreme vormen aannemen dat zij hen kunnen brengen tot zeer ingrijpende beslissingen.[206] Uit de rechtspraak blijkt ook dat factoren als het onttrekken aan het ouderlijk gezag en omgang met geradicaliseerde personen meewegen bij het opleggen van een ondertoezichtstelling.[207]

In de daaropvolgende jaren is de aandacht voor de radicaliserende ouder, en daarmee voor het in die omgeving opgroeiende kind, steeds verder toegenomen.[208] Die aandacht concentreert zich vooralsnog overwegend op het jihadisme maar deed zich in de coronapandemie, waarin zorgen over complotdenken, anti-overheidsdenken en de invloed daarvan op kinderen een rol speelden, ook voor in zaken over gezag en omgang.[209] In overeenstemming met het EHRM wordt daarbij aangenomen dat enkel het gedachtegoed van ouders onvoldoende is om een ontwikkelingsbedreiging vast te stellen, vereist zijn concrete,

[202] Ismaïli & Dirksen 2024, p.181; De Jong- De Kruif 2014, p.171-175.
[203] Stoeldraaijers e.a. 2023, p. 73.
[204] Rb. Amsterdam 23 januari 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:565.
[205] Stoeldraaijers e.a. 2023, p. 20.
[206] Rb. Den Haag 23 april 2013, ECLI:NL:RBDHA:2013:CA1655.
[207] Rb. Gelderland 6 maart 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:1690.
[208] Ismaïli & Dirksen, p.180.
[209] Rb. Zeeland-West-Brabant 20 juli 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:6942.

aanwijsbare gevolgen voor het kind.[210] Of dit ook geldt ten aanzien van het gedachtegoed van de minderjarige zelf blijft daarbij onduidelijk. Zoals Van Capelleveen voorts opmerkt, vormen signalen van radicalisering in deze zaken meestal niet de enige zorg, maar zijn ze onderdeel van een breder zorgenbeeld rondom de minderjarige.[211]

Recentere rechtspraak laat zien dat jeugdbeschermingsinstrumenten inmiddels ook bij minderjarigen die betrokken raken bij gewelddadige online netwerken. Illustratief is de uitspraak van de rechtbank Rotterdam uit juli 2025 die in hoofdstuk 1 al werd aangehaald, waarin een minderjarige onder toezicht werd gesteld en gesloten werd geplaatst vanwege betrokkenheid bij de Com 764-groep. Van belang daarbij was dat de online beïnvloeding zich niet beperkte tot zorgwekkende denkbeelden, maar al had geleid tot concrete gedragingen bij de minderjarige.[212]

4.4.4 Verhouding tot art 14 IVRK

De keuze om bij radicalisering langs de weg van de jeugdbescherming op te treden, sluit aan bij internationale uitgangspunten. De VN-Veiligheidsraad onderstreepte in 2018 immers nog het belang van procedures om minderjarigen die met terroristische of gewelddadig extremistische groeperingen in verband worden gebracht, snel over te dragen aan civiele kinderbeschermingsinstanties, nu zij in de eerste plaats hulp en zorg nodig hebben.[213]

De hiervoor beschreven zaken laten zien dat jeugdbeschermingsmaatregelen bij radicalisering in beginsel worden ingezet vanwege de ontwikkelingsbedreiging die uit de concrete situatie voortvloeit.[214] Uit de geanalyseerde rechtspraak blijkt dat een 'ernstige ontwikkelingsbedreiging' in radicaliseringszaken doorgaans wordt aangenomen wanneer het kind zelf merkbare consequenties ervaart, waarbij de signalen van radicalisering één van de zorgen rondom zijn ontwikkeling kunnen vormen.[215] Vast staat in ieder geval wel dat het gedachtegoed als zodanig daarvoor niet volstaat. In termen van artikel 14 IVRK betekent dit dat ingrijpen pas plaatsvindt op het moment dat de overtuiging zich heeft geuit in het *forum*

[210] Rechtbank Gelderland 14 mei 2020, ECLI:NL:RBGEL:2020:2851.
[211] Van Capelleveen 2025c, p.116.
[212] Rb. Rotterdam 3 juli 2025 ECLI:NL:RBROT:2025:12052.
[213] Res. 2427, p. 5.
[214] Van Capelleveen 2025c, p.116.
[215] Van Capelleveen 2025c, p.116.

externum en die uiting aantoonbare negatieve gevolgen heeft voor de ontwikkeling van het kind. De beperkingsclausule van artikel 14 lid 3 IVRK is hierop van toepassing.

Evenals in het jeugdstrafrecht lijkt hierbij aan de vereisten van wettigheid en legitimiteit te zijn voldaan. Uit de onderzochte jurisprudentie blijkt echter eveneens dat een expliciete proportionaliteitsafweging in het kader van artikel 14 IVRK niet altijd zichtbaar is in de rechterlijke motivering. In dit verband wordt vaker aansluiting gezocht bij artikel 8 EVRM. Hoewel de beperkingsgronden van artikel 8 EVRM en artikel 14 lid 3 IVRK in grote mate overeenkomen, vergt art 14 IVRK in radicaliseringszaken toch een ander beoordelingsperspectief. Daarbij moet immers ook rekening worden gehouden met de zich ontwikkelende vermogens van het kind en de begeleidende rol die ouders hierin hebben.

De uitvoering

Gebleken is dat ook jeugdbeschermingsmaatregelen in de uitvoering zeer verstrekkend kunnen zijn.[216] Een uithuisplaatsing, gesloten plaatsing of ondertoezichtstelling beïnvloedt immers niet alleen de opvoedingssituatie, maar ook de sociale context, contacten, informatieomgeving en begeleiding waarbinnen de minderjarige zijn overtuigingen vormt en beleeft. Bij een ondertoezichtstelling blijft de minderjarige weliswaar in zijn eigen leefomgeving, maar krijgt de GI wel invloed op opvoedingsbeslissingen en verplichte hulpverlening. Bij een uithuisplaatsing of gesloten plaatsing is die invloed nog ingrijpender, omdat ook de dagelijkse leefomgeving van de minderjarige wijzigt. Waarbij tijdens een gesloten plaatsing tevens nadere beperkingen kunnen worden opgelegd. De invulling van zowel de negatieve als positieve verplichting die onder artikel 14 IVRK in overeenstemming met de zich ontwikkelende vermogens van het kind geldt, is daarmee in belangrijke mate afhankelijk van de kennis van de betrokken hulpverlening en jeugdbeschermer.

Ook de rol van ouders verdient in dit kader bijzondere aandacht. Wanneer een jeugdbeschermingsmaatregel wordt opgelegd, wordt immers ook de begeleidende rol van ouders (tijdelijk) deels begrensd, aangevuld of overgenomen door de GI en de betrokken hulpverleners. De rol die artikel 14 lid 2 IVRK aan ouders toekent, brengt mijns inziens dan ook mee dat waar mogelijk moet worden onderzocht hoe ouders betrokken zijn en welke ondersteuning zij nodig hebben om hun begeleidende rol op verantwoorde wijze weer uit te

[216] Van Capelleveen 2025c, p.110.

kunnen oefenen. De voorwaarden en doelen die in het kader van een ondertoezichtstelling kunnen worden gesteld, bieden hier concrete aanknopingspunten voor.

4.5 Deelconclusie

Zowel het jeugdstrafrecht als het jeugdbeschermingsrecht bieden instrumenten die optreden tegen radicalisering van minderjarigen. De rechtspraktijk laat zien dat deze instrumenten beperkt worden gebruikt. De verschillende instrumenten worden daarbij in beginsel ingezet met het oog op het afwenden van de dreiging die van de radicalisering uitgaat, zowel voor het kind zelf als voor de samenleving, zonder dat daarbij wordt nagegaan in hoeverre zij het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst raken. Terwijl zowel het jeugdstrafrecht als het jeugdbeschermingsrecht in vergaande mate kan ingrijpen in de sociale context, informatieomgeving en begeleiding waarbinnen de minderjarige zijn overtuigingen vormt. Evenmin wordt in deze zaken expliciet aandacht besteed aan de proportionaliteit van de maatregel in het kader van artikel 14 IVRK, de ontwikkelende vermogens van het kind of de begeleidende rol van de ouders. De centrale bevinding is dan ook dat aan artikel 14 IVRK als zodanig niet wordt getoetst. Het ontbreken van dit toetsingskader dat de voorgaande elementen aanstipt vormt een leemte en zal in het volgende hoofdstuk worden uitgewerkt.

Hoofdstuk 5 | Conclusie en aanbevelingen

5.1 Introductie

In deze scriptie stond, ingegeven door de rechtbank Rotterdam, centraal hoe het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst begrepen moet worden bij beslissingen tot overheidsingrijpen ten aanzien van minderjarigen die in verband worden gebracht met radicalisering in het jeugdstraf- en jeugdbeschermingsrecht. In dit afsluitende hoofdstuk worden de bevindingen uit de voorgaande hoofdstukken samengebracht. Op basis daarvan wordt de onderzoeksvraag beantwoord. Het hoofdstuk sluit af met enkele aanbevelingen en een aanzet voor een vernieuwend toetsingskader waarbij artikel 14 IVRK het uitgangspunt vormt.

5.2 Terugblik

Om de hoofdvraag te beantwoorden is eerst onderzocht hoe het radicaliseringsproces bij minderjarigen moet worden begrepen. In het tweede hoofdstuk is naar voren gekomen dat radicalisering bij minderjarigen een complex, geleidelijk en sterk individueel bepaald proces is, dat (onder meer) voortkomt uit de zoektocht naar identiteit, erkenning, zingeving en groepsverbondenheid waarbij gevoelens van onrechtvaardigheid en uitsluiting een rol spelen. Dit proces voltrekt zich zowel offline als online, waarbij het online domein de radicalisering van minderjarigen heeft versneld, haar bereik heeft vergroot en het proces onzichtbaarder heeft gemaakt. Bovendien is gebleken dat radicalisering in de literatuur overwegend wordt benaderd vanuit een beschermings- en veiligheidsperspectief, gericht op het signaleren en beheersen van risico's. In dit hoofdstuk is daarnaast een ander, meer pedagogisch perspectief besproken, dat radicalisering bij minderjarige benadert als een kind in ontwikkeling met eigen behoeften.

In het derde hoofdstuk is de reikwijdte en betekenis van artikel 14 IVRK uiteengezet. Dit recht omvat het *forum internum*, de innerlijke vrijheid van gedachte en overtuiging waarop geen beperkingsgronden van toepassing zijn en het *forum externum*, de uitwendige expressie van een godsdienst of levensovertuiging, waarop onder voorwaarden (artikel 14 lid 3 IVRK) beperkingen mogelijk zijn. Hoewel artikel 14 IVRK in beginsel een negatieve verplichting tot onthouding van overheidsbemoeienis behelst, werd gezien dat zij ook als grondslag voor ingrijpen kan worden ingezet wanneer er sprake is van dwang en schadelijke beïnvloeding van het kind. De aanspraak op artikel 14 IVRK beweegt voorts mee met de zich

ontwikkelende vermogens van het kind. Ouders en verzorgers hebben daarin een begeleidende rol.

Het vierde hoofdstuk stond vervolgens in het teken van de juridische instrumenten die binnen het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht bij radicalisering kunnen worden ingezet en hun verhouding tot artikel 14 IVRK. Uit het geschetste wettelijke kader volgde een reeks instrumenten en de onderzochte rechtspraak bevestigt dat dit instrumentarium in zaken van minderjarigen die verband houden met radicalisering, beperkt, wordt ingezet. De centrale bevinding is dat in geen van de onderzochte zaken aan artikel 14 IVRK wordt getoetst, terwijl de inzet van voornoemde instrumenten artikel 14 IVRK mogelijk wel raakt. Daardoor blijft buiten beschouwing hoe de opgelegde maatregelen zich tot de expliciete proportionaliteitstoets, de zich ontwikkelende vermogens van het kind en de begeleidende rol van ouders, onder artikel 14 IVRK verhouden.

5.3 Conclusie en beantwoording van de hoofdvraag

De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal stond is:

Hoe moet het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst worden begrepen bij beslissingen tot overheidsingrijpen binnen het jeugdstraf- en jeugdbeschermingsrecht ten aanzien van minderjarigen die in verband worden gebracht met radicalisering?

Antwoord op deze vraag valt uiteen in verschillende elementen.

Zo kent artikel 14 IVRK twee dimensies, het *forum internum* en het *forum externum*. Waarbij artikel 14 lid 3 IVRK beperkingen formuleert voor het *forum externum*. Daarbij stelt artikel 14 IVRK enerzijds grenzen aan overheidsingrijpen in de vorm van een negatieve verplichting terwijl zij anderzijds juist oproept tot optreden in de vorm van een positieve verplichting in het kader van dwang en beïnvloeding.

Artikel 14 IVRK moet voorts worden begrepen in samenhang met de zich ontwikkelende vermogens van het kind en de begeleidende rol van ouders. Naarmate de minderjarige ouder en rijper wordt, weegt zijn zelfstandige aanspraak op artikel 14 IVRK zwaarder en vermindert de ruimte voor sturing van zijn overtuiging door ouders en overheid.

Daarmee laat artikel 14 IVRK zich vertalen als een toetsingsnorm die beslissingen tot ingrijpen structureert. Per zaak moet immers worden nagegaan of zij het absoluut beschermde *forum internum* raken of dat het gaat om het *forum externum* waarvoor een strikte beperkingsclausule geldt, waar de maatregel op gericht is, of de minst ingrijpende maatregel is gekozen en of de inbreuk, mede gelet op de zich ontwikkelende vermogens van het kind, opweegt tegen het ermee gediende belang en welke rol ouders hierin spelen.

De minderjarige geldt daarbij blijkens de internationale uitgangspunten eerst en vooral als slachtoffer. Repressief ingrijpen heeft zodoende als uiterste middel te gelden. Uit dit onderzoek blijkt dat in de huidige beslissingspraktijk voornamelijk vanuit een beschermingsgedachte wordt opgetreden en dat artikel 14 IVRK daarbij in beginsel niet als norm wordt gehanteerd. Die leemte vormt de aanleiding voor het hierna voorgestelde toetsingskader.

5.4 Aanbevelingen

Op basis van de voorgaande analyse en de hiervoor geformuleerde conclusie worden de volgende aanbevelingen gedaan om artikel 14 IVRK bij overheidsingrijpen tegen radicalisering van minderjarigen beter te waarborgen:

Aanbeveling aan de beslissingspraktijk

De motivering van de bestudeerde uitspraken is doorgaans terughoudend, zeker waar zij de overtuiging van de minderjarige raakt. Die terughoudendheid past in zekere zin bij deze zaken maar vormt tegelijk de keerzijde van de in dit onderzoek gesignaleerde leemte. Aanbevolen wordt daarom om in zaken die radicaliserende minderjarigen betreffen uitgebreider te motiveren hoe de maatregel zich verhoudt tot de toetsingsnormen die voortvloeien uit artikel 14 IVRK. Daartoe behoort onder meer dat uit de motivering kenbaar wordt waarom juist deze maatregel (strafrechtelijk of civielrechtelijk) noodzakelijk is en waarom een minder ingrijpend alternatief niet volstaat, alsmede hoe de inbreuk zich verhoudt tot de leeftijd en rijpheid van het kind en het belang van de minderjarige bij een ongestoorde uitoefening van zijn vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst. Het in dit hoofdstuk voorgestelde toetsingskader kan daarbij als inspiratie dienen.

Aanbeveling aan de jeugdbeschermingsketen

Omdat de kinderrechter de inhoud van de begeleiding doorgaans niet precies afbakent, ligt de feitelijke invulling van artikel 14 IVRK in belangrijke mate bij de GI. Daarom verdient het aanbeveling jeugdbeschermers beter toe te rusten met kennis over artikel 14 IVRK, bijvoorbeeld door scholing en een praktische handreiking. Die handreiking moet helpen onderscheiden wanneer begeleiding is gericht op bescherming, weerbaarheid en vrije overtuigingsvorming, en wanneer zij dreigt over te gaan in het corrigeren van overtuigingen. Daarnaast is versterking van kennis over radicaliseringssignalen nodig. Nieuwe en uiteenlopende vormen van radicalisering, zoals rechts-extremisme en anti-institutioneel extremisme, vragen om gerichte scholing van jeugdbeschermers en medewerkers van de RvdK. Daarbij verdient het aanbeveling dat ketenpartners een gezamenlijke visie ontwikkelen op de vraag wanneer radicaliseringssignalen een ernstige ontwikkelingsbedreiging opleveren en hoe artikel 14 IVRK daarbij moet worden betrokken. Wellicht ten overvloede maar gelet op de complexiteit en snelheid waarmee radicaliseringsprocessen zich kunnen ontwikkelen, ligt het bovendien voor de hand om je in deze zaken te laten ondersteunen door een gespecialiseerd multidisciplinair team. De bestaande kennis bij gespecialiseerde organisaties, zoals het TER-team, zou daarbij niet alleen in strafzaken, maar ook in het civiele kader breder moeten worden benut.

Aanbeveling aan de jeugdstrafrechtketen:

Omdat internationale uitgangspunten minderjarigen in de context van radicalisering primair als slachtoffers benaderen en vervolging als uiterste middel beschouwen, verdient het aanbeveling dat het Openbaar Ministerie expliciet beoordeelt of een civiele aanpak passend is voordat tot vervolging wordt overgegaan. De keuze voor het jeugdstrafrecht moet daarbij uitdrukkelijk worden gemotiveerd. Ook de RvdK kan in haar adviserende rol de strafrechtelijke en civielrechtelijke mogelijkheden nadrukkelijk in samenhang beoordelen en, waar nodig en passend, de civielrechtelijke mogelijkheden vooropstellen. Daarnaast verdient het aanbeveling dat de RvdK en de jeugdreclassering vanuit hun praktijkervaring kritisch blijven toetsen of bijzondere voorwaarden effectief en uitvoerbaar zijn. Bij de uitvoering daarvan moet de jeugdreclassering tevens oog hebben voor de grenzen die artikel 14 IVRK stelt aan ingrijpen in de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst. Hiervoor is kennis en scholing vereist. Naarmate een voorwaarde dichter raakt aan artikel 14 IVRK, is daarnaast periodieke evaluatie aan te bevelen, zodat voorwaarden in overeenstemming

blijven met de grenzen van artikel 14 IVRK en de zich ontwikkelende vermogens van de minderjarige.

Aanbeveling aan de wetgever:
Hoewel de rechtsbescherming van de minderjarige in dit onderzoek niet als afzonderlijk onderwerp aan de orde is gekomen, wil ik haar hier toch benoemen. Anders dan de minderjarige verdachte in het jeugdstrafrecht heeft het kind in het jeugdbeschermingsrecht, buiten de gesloten plaatsing, immers geen recht op een eigen advocaat. Terwijl ook jeugdbeschermingsmaatregelen diep kunnen ingrijpen in de leefwereld, opvoedingssituatie en overtuigingsvorming van het kind. Daarom verdient het aanbeveling om de procespositie van minderjarigen in het kader van artikel 14 IVRK in het jeugdbeschermingsrecht te versterken, bijvoorbeeld door een ruimer recht op rechtsbijstand.

Vervolgonderzoek:
Gelet op de afbakening van dit onderzoek is vervolgonderzoek wenselijk. Allereerst kan breder kwalitatief onderzoek onder rechters, officieren van justitie, jeugdbeschermers en jeugdreclasseerders meer inzicht geven in de overwegingen die in de praktijk een rol spelen en in de ruimte die professionals zien voor een expliciete toetsing aan artikel 14 IVRK. Daarnaast is meer empirisch onderzoek nodig naar de wijze waarop minderjarigen zelf hun vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst ervaren, evenals naar de vraag of radicalisering bij minderjarigen in de praktijk het best kan worden benaderd vanuit een beschermingsgerichte, pedagogische of gecombineerde benadering. Ook kan vervolgonderzoek naar de effectiviteit van de ingezette kinderbeschermingsmaatregelen en opgelegde bijzondere voorwaarden waardevol zijn, teneinde de geschiktheidstoets uit het voorgestelde toetsingskader van een empirische basis te voorzien. Tot slot kan rechtsvergelijkend onderzoek, bijvoorbeeld met Duitsland nu zij een vaste leeftijdsgrens hanteren ten aanzien van het zelfstandig uitoefenen van godsdienstvrijheid, waardevolle inzichten bieden in de wijze waarop andere rechtsstelsels de verhouding tussen radicalisering, minderjarigheid en vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst normeren.

5.5 Toetsingskader artikel 14 IVRK

Het hierna te formuleren toetsingskader is bedoeld als hulpmiddel voor de beslissingspraktijk om de afweging tot juridisch ingrijpen in zaken waarin artikel 14 IVRK en radicalisering samenkomen, verder te structureren. Daarmee wordt beoogd artikel 14

IVRK een herkenbare plaats te geven aan de hand van zes gezichtspunten. Omdat radicalisering zich bij iedere minderjarige anders voltrekt, laten zich vanuit artikel 14 IVRK slechts in beperkte mate algemene lijnen trekken. Het toetsingskader schrijft daarom geen uitkomst voor, maar beoogt de afweging verder te structureren. Daarbij moet steeds voldoende ruimte blijven voor een op de concrete omstandigheden van het kind toegesneden belangenafweging.

5.6 Afsluiting

De ontwikkelingen rondom radicalisering van jongeren zijn volop in beweging en het juridische instrumentarium beweegt daarin mee. Zo laat het recente wetsvoorstel tot strafbaarstelling van het verheerlijken van terrorisme en het openbaar betuigen van steun aan terroristische organisaties zien dat de grenzen van strafbaarstelling opnieuw worden verkend.[217] De Afdeling achtte deze strafbaarstellingen op zichzelf niet ontoelaatbaar, maar waarschuwde wel dat de toepassing in concrete gevallen de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging te ver kan beperken.[218] Tegelijkertijd nemen het aantal en de diversiteit van de dreigingen voor de nationale veiligheid al jaren toe.[219] In dat licht is het opvallend dat er vooralsnog weinig rechtspraak te vinden is over radicaliserende jongeren in het jeugdstrafrecht en jeugdbeschermingsrecht, terwijl dat gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen wel viel te verwachten.

Dit onderzoek heeft kritisch gekeken naar radicalisering ten aanzien van minderjarigen en naar de wijze waarop in Nederland wordt getracht daartegen in het jeugdstrafrecht en jeugdbeschermingsrecht op te treden. Waar de bescherming van godsdienst en levensovertuiging ten aanzien van minderjarigen doorgaans wordt benaderd vanuit de vrijheid van ouders ten opzichte van hun kind, stond in dit onderzoek de vrijheid van het kind zélf centraal. Hoe een zaak van een geradicaliseerde minderjarige in het kader van zijn vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst moet worden bezien, blijft echter ook na dit onderzoek een zoektocht. Dat zal het gelet op de eigenheid van elke zaak vermoedelijk ook blijven. Dit onderzoek heeft laten zien dat artikel 14 IVRK in die zoektocht geen pasklare antwoorden biedt, maar wel richting.

[217] 'Het kabinet stuurt het wetsvoorstel dat terrorismeverheerlijking strafbaar stelt naar de Tweede Kamer', Rijksoverheid.nl, 19 juni 2026.
[218] Raad van State 2026, p.2-3.
[219] 'AIVD ziet toename dreiging van online radicaliserende minderjarigen', aivd.nl, 3 april 2025.

Bronvermelding

Aangehaalde literatuur

Bakker e.a. 2025

G. Bakker e.a., *Van meme tot moord: Hoe online extremistische broedkamers een nieuwe generatie van geweld kweken*, Den Haag: The Hague Center for Strategic Studies 2025.

Blaak e.a. 2012

M. Blaak e.a. (red.), *Handboek internationaal jeugdrecht,* Leiden: Defence for Children 2012.

Brems 2006

E. Brems, 'Article 14: The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion' in: A. Alen, J. Van de Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans and M. Verheyde (red.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child,* Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p. 1-39.

Bruning, van den Brink & Punselie 2024

M. R. Bruning, Y.N. van den Brink & E.C.C. Punselie, *Jeugdrecht en jeugdhulp*, tiende herziene druk*,* Den Haag: SDU 2024.

De Coninck 2026

R. de Coninck, 'Leraren zien meer manosphere-gedrag in de klas. "Een leerling zei dat een vrouw beschikbaar moet zijn voor hem", *Trouw.nl*, 11 mei 2026.

De Graaf 2021

B. de Graaf, *Radicale verlossing: wat terroristen geloven*, Amsterdam: Prometheus 2021.

De Graaff 2008

B. De Graaff, 'Hoe breed? Contraterrorisme- en radicaliseringsbeleid onder de loep', in: J. van Donselaar & P.R. Rodrigues (red.), *Monitor racisme en extremisme: achtste rapportage*, Amsterdam: Anne Frank Stichting 2008, p. 125-138.

De Jong 2025

S. de Jong, ‘Niet elke jongere die zich online extreem gedraagt is een gewelddadige nihilist’, *NRC.nl*, 16 oktober 2025.

De Jong- de Kruijf 2014

M.P. de Jong-de Kruijf, ‘Minderjarige jihadreizigers: nut en noodzaak van plaatsing in gesloten jeugdzorg’, *AA* 2014, afl. 10, p. 727-731.

De Roos 2005

Th.A. de Roos, ‘Terrorismebestrijding langs de randen van het strafrecht’, in: Haveman en Wiersinga (red.), *Langs de randen van het strafrecht*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2005, p. 129-140.

Detrick 2023

S. Detrick, *A commentary on the United Nationas Convention on the Rights of the Child*, Leiden: Nijhoff 2023.

Dijkman 2021

A.Dijkman, *Radicaliseringsindustrie: van pionieren naar professionaliseren*, Amsterdam: University Press, 2021.

Dijkstra 2018

A. Dijkstra, ‘Een verslag van het seminar ‘De grondrechtenparadox bij bestrijding van terrorisme en radicalisering’’, *NTM/NJCM-bull.* 2018/39, p.493-499.

Feddes, Nickolson & Doosje 2015

A.Feddes, L. Nickolson & B. Doosje, *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces*, Den Haag/Amsterdam: ESS/Universiteit van Amsterdam 2015.

Feddes e.a. 2025

A. Feddes e.a., *Radicalisering en psychosociale problematiek: Beter begrijpen, beter ingrijpen*, Amsterdam: WODC Universiteit van Amsterdam 2025.

Freeman 2007

M.D.A. Freeman, 'Why It Remains Important to Take Children's Rights Seriously', *International Journal of Children's Rights* vol. 15, nr. 1, 2007, p. 5-23.

Handboek over het Europese recht inzake de rechten van het kind 2022

Bureau van de Europese Unie voor de Grondrechten en Raad van Europa, *Handboek over het Europese recht inzake de rechten van het kind,* (online) 2022.

Hanson 2008

K. Hanson, 'Ouderlijke verantwoordelijkheid en godsdienstvrijheid van het kind', in: J.H. de Graaf, C. Mak & F.K. van Wijk, *Rechten van het kind en ouderlijke verantwoordelijkheid*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2008, p. 59-69.

Hodgkin & Newell 2007

R. Hodgkin & P. Newell, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: prepared for UNICEF*, New York: UNICEF 2007.

HCSS Focus 2026

HCSS Focus, *Het Com-netwerk,* Den Haag: Den Haag Centrum voor Strategische Studies 2026.

Ismaïli & Dirksen 2024

N. Ismaïli & L. T. Dirksen, 'De signalering en aanpak van extremisme in de jeugdbeschermingsketen', *FJR* 2024/37, p. 180-187.

Jonkman e.a. 2022

H.B. Jonkman e.a., *Onderwijs, identiteitsontwikkeling bij jongeren en hun omgang met idealen,* Utrecht: Verwey-Jonker, 2022.

Kraak 2025

H. Kraak,'Hoe Nederlandse jongens worden verleid tot geweld in extreemrechtse appgroepen', *De Volkskrant.nl*, 1 maart 2025.

Kruglanski e.a. 2019

A.W. Kruglanski e.a., *The Three Pillars of Radicalization: Needs, Narratives and Networks*, Oxford: Oxford University Press 2019.

Langlaude 2007

S. Langlaude, *The Right of the Child to Religious Freedom in International Law,* vol. 93, Leiden : Martinus Nijhoff Publishers 2007.

Langlaude & Tobin 2019

S. Langlaude & J. Tobin, **'**The Right to Freedom of Thought, Conscience, and Religion' in: J. Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, Oxford: University Press 2019, p. 476-516.

Lefelon 2025

P. Lefelon, 'Neonazi (24) uit Diepenbeek in tranen na zware veroordeling: "Onrustwekkend hoe hij jongeren bleef opjutten tot terreuracties"', *PZC.nl,* 25 februari 2025.

Mehra 2026

T. Mehra,'We moeten sterk inzetten op preventie en nazorg voor geradicaliseerde jongeren', *De Volkskrant.nl,* 8 april 2026.

Meuwese 2001

S. Meuwese, 'Godsdienstvrijheid van kinderen', *AA* 2001, afl. 50, p.552-557.

Moghaddam 2005

F. Moghaddam, 'The Staircase to Terrorism. A Psychological Exploration', *American Psychologist,* Washington D.C: Georgetown University 2005, p. 161-169.

Nickolson e.a. 2021

L. Nickolson e.a., *Extremistisch Denken en Doen: Een systematische studie van empirische bevindingen over het radicaliseringsproces*, Den Haag/ Amsterdam: WODC/Universiteit van Amsterdam 2021.

OHCHR vol. I 2007

OHCHR, *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child*, vol. I 2007.

Raad van State 2026

'Advies over wetsvoorstel strafbaarstelling verheerlijken van terrorisme', *Raad van State,* W16.25.00378/II*,* 30 maart 2026 website de Raad van State*,* p.2-3.

Schabas & Nowak 2020

W. Schabas & M. Nowak, *U.N. International Convenant on Civil ans Political Rights: Nowak's CCPR commentary* (3e editie), Kehl: N.P. Engel 2020.

Schmahl 2021

S. Schmahl, *United Nations Convention on the Rights of the Child: Article-by-Article Commentary*, London: Nomos/Hart 2021.

Sieckelinck & Gielen 2019

S. Sieckelinck & A.J. Gielen, *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren: inzetten op beschermende factoren,* Den Haag: Platform JEP 2019.

Sombroek-van Doorm & Liefaard 2023

M.P. Sombroek-van Doorm & T. Liefaard, 'Het recht op gezondheid vanuit internationaal kinderrechtelijk perspectief', in: *Preadvies / Vereniging voor Gezondheidsrecht,* Den Haag: Boom Juridisch 2023, p. 15-44.

Staring, de Wit & Nummerdor 2014

R. Staring, J. De Wit & H. Nummerdor, 'De Nederlandse aanpak van radicalisering en de paspoort maatregel', *NTM-NJCMBull*. 2014/50, p.690-710.

Stoeledraaijers e.a. 2023

C. Stoeldraaijers e.a., *Een onderzoek naar de totstandkoming en kwaliteit van, het toezicht op, en beroepsmogelijkheden tegen ideologische duidingen*, Den Haag: WODC 2023.

Uitz 2007

R. Uitz, *Freedom of religion in European, constitutional and international case law,* Strasbourg: Council of Europe Publishing 2007.

UNODC 2017

UNODC, *Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System*, Wenen: VN 2017.

Van Capelleveen 2025a

N.U. van Capelleveen, 'Over de grenzen van rechtsgebieden. De verhouding van het jeugdstrafrecht tot andere grondslagen voor overheidsingrijpen bij betrokkenheid van minderjarigen bij terroristische of criminele groeperingen', *Boom Strafblad* 2025/2, p. 35-43.

Van Capelleveen 2025b

N.U. van Capelleveen, *Radicalisering bij minderjarigen en overheidsingrijpen: over de interactie van rechtsgebieden en een kinder- en mensenrechtenconforme inzet van juridische instrumenten* (diss. Universiteit Leiden), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2025.

Van Capelleveen 2025c

N.U. van Capelleveen, 'Radicalisering bij minderjarigen en het (jeugd)recht: overheidsingrijpen in het licht van kinder- en mensenrechten', *FJR* 2025/23, p.108-116.

Van den Bos 2019

K. van den Bos, *Waarom mensen radicaliseren: Hoe waargenomen onrechtvaardigheid radicalisering, extremisme en terrorisme aanwakkert*, Amsterdam: Prometheus 2019.

Van den Berg 2022

G. van den Berg, *Wat kun je doen aan polarisatie en radicalisering? Begrippen, modellen, factoren en interventies,* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut 2022.

Vandenhole, Türkelli en Lembrechts 2024

W. Vandenhole, G.E. Türkelli en S. Lembrechts, *Children's Rights: a commentary on the Rights of the Child and its Protocols,* Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2024.

Van San, Sieckelinck, de Winter 2010

M. van San, S. Sieckelinck en M. de Winter, *Idealen op drift: een pedagogische kijk op radicaliserende jongeren,* Den Haag: Boom Lemma 2010.

Van Wonderen e.a. 2022

R. van Wonderen e.a., *Evaluatie Trainingsprogramma Ouders in positie,* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2022.

Van Wonderen e.a. 2023

R. van Wonderen e.a., *Rechtsextremisme op sociale mediaplatforms?,* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2023.

Van der Woude 2010

M.A.H. van der Woude, *Wetgeving in een veiligheidscultuur: totstandkoming van antiterrorismewetgeving in Nederland bezien vanuit maatschappelijke context en (rechts)politieke context* (diss. Universiteit Leiden), Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2010.

Van der Woude e.a. 2023

M.A.H. van der Woude e.a., *Inzicht in samenleving: een evaluatie van de Nederlandse contra terrorismewetgeving,* Den Haag: WODC 2023.

Vleugel 2018

A. Vleugel, *Het juridische begrip van godsdienst, serie* (Staat en Recht nr. 43) *(*diss. Nijmegen Radboud)*,* Deventer: Wolters Kluwer 2018.

Officiële publicaties

Internationale wetgeving:

- Kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding, *PbEU L164/3*.
- Preambule Verdrag inzake de Rechten van het Kind, New York, 20 november 1989.
- Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM)
- Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR)

- Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)

Resoluties:

- Verenigde Naties, *Resolutie 36/55 van de Algemene Vergadering*, *Declaration on the Elimination of all Forms of Intolerance and of Discrimination on Religion or Belief* (25 november 1981).
- Verenigde Naties, *Resolutie 77/298 The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy: eighth review* (3 juli 2023), UN DOC A/RES/77/298.
- Verenigde Naties, *Resolutie 2427 van de Veiligheidsraad* (9 juli 2018), UN Doc S/ RES/2427

Algemene commentaren

VN-Kinderrechtencomité 2003

VN-Kinderrechtencomité, *General comment no. 5 (2003). General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (CRC/ GC/2003/5), 27 november 2003.

VN-Kinderrechtencomité 2013

VN-Kinderrechtencomité, *General Comment no. 14* (2013). *The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration* (CRC/C/GC/12), 29 mei 2013.

VN-Mensenrechtencomité 1993

VN-Mensenrechtencomité, *General Comment 22 no. 4* (1993). *Article 18 Freedom of thought, conscience or Religion* (CCPR/C/21), 30 juli 1993.

Kamerstukken

- *Kamerstukken II* 1992/93, 22855 (R 1451), nr. 3, bijlage 1.
- *Kamerstukken II* 2004/05, 29754, nr. 26.
- *Kamerstukken II* 2005/06, 29754, nr. 30.
- *Kamerstukken II* 2005/06, 30164, nr. 7.

Jurisprudentie

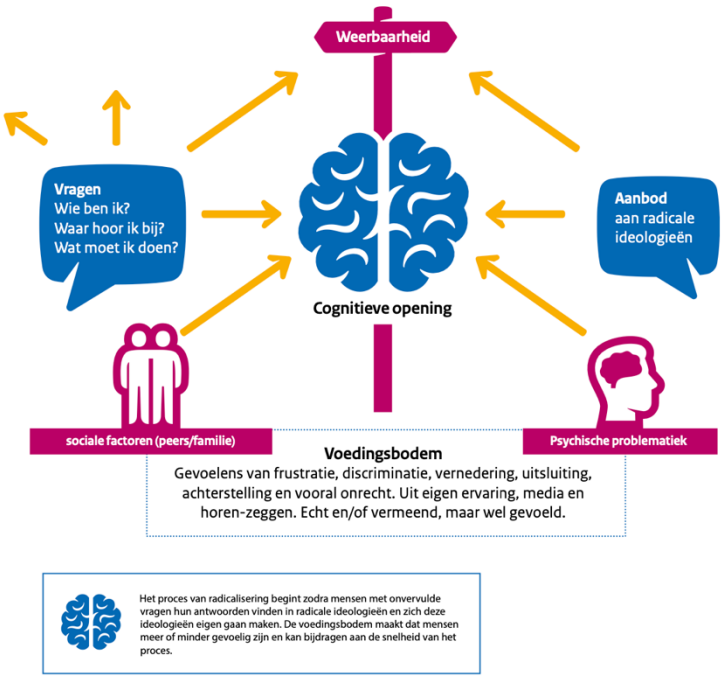
Internationaal

- EHRM 23 oktober 1990, nr. 11581/85 (Darby t. Zweden).
- EHRM 6 februari 2009, nr. 58911/00, (Leela Forderkreis EV en anderen t. Duitsland).
- EHRM 23 juni 1993, nr. 12875/87 (Hoffman t. Oostenrijk).
- EHRM 16 maart 2004, nr. 64927/01 (Palau-Martinez t. Frankrijk).
- ECmHR 12 oktober 1978, nr. 7050/75 (Arrowsmith t. VK).

Nationaal

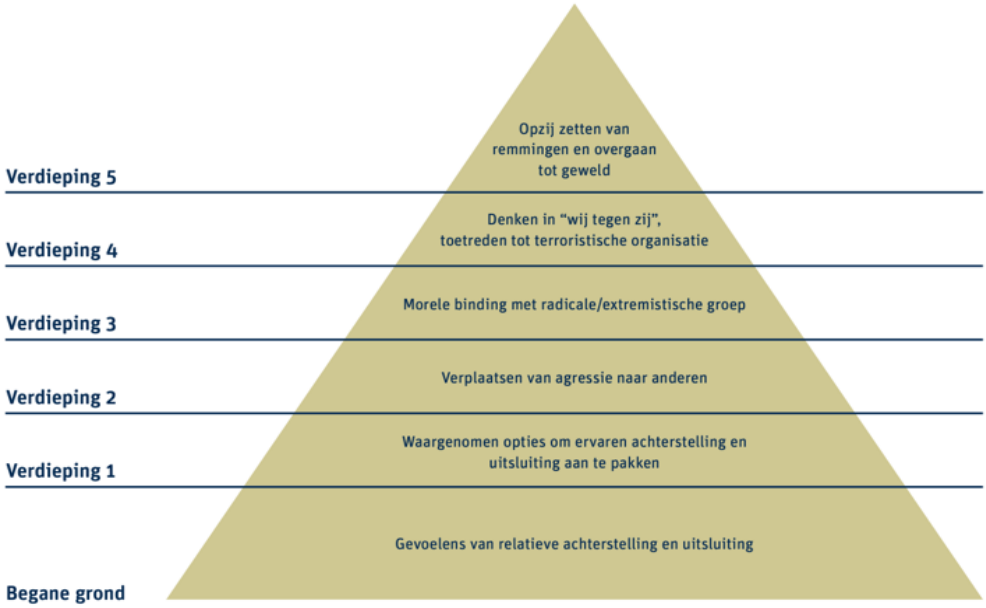
- Rb. Rotterdam 27 februari 2026 ECLI:NL:RBROT:2026:1960.
- Rb. Rotterdam 3 juli 2025 ECLI:NL:RBROT:2025:12052.
- Rb. Rotterdam 17 maart 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:3480.
- Rb Rotterdam 22 februari 2024, ECLI:NL:RBROT:2024:1291.
- Rb. Overijssel 1 december 2025, ECLI:NL:RBOVE:2025:6873.
- Rb. Amsterdam 12 april 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:1959.
- Rb Rotterdam 27 februari 2026, ECLI:NL:RBROT:2026:1957.
- Rb. Rotterdam 3 februari 2026, ECLI:NL:RBROT:2026:838.
- Rb. Den Haag 5 juni 2025, ECLI:NL:RBDHA:2025:9561.
- Rb. Rotterdam 11 december 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:14776.
- Rb. Rotterdam 27 februari 2026, ECLI:NL:RBROT:2026:1957.
- Rb. Amsterdam 12 februari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:855.
- Rb. Rotterdam 24 maart 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:3090.
- Rb. Limburg 16 augustus 2016, ECLI:NL:RBLIM:2016:7141.
- Rb. Limburg 19 december 2017, ECLI:NL:RBLIM:2017:12404.
- Rb. Gelderland 14 mei 2020, ECLI:NL:RBGEL:2020:2851.
- Rb. Den Haag 23 april 2013, ECLI:NL:RBDHA:2013:CA1655.
- Rb. Amsterdam 23 januari 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:565.
- Rb. Gelderland 6 maart 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:1690.
- Rb. Zeeland-West-Brabant 20 juli 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:6942.
- Rb. Noord-Nederland 31 maart 2026 ECLI:RBNNE:2026:1023.

Figuur 1

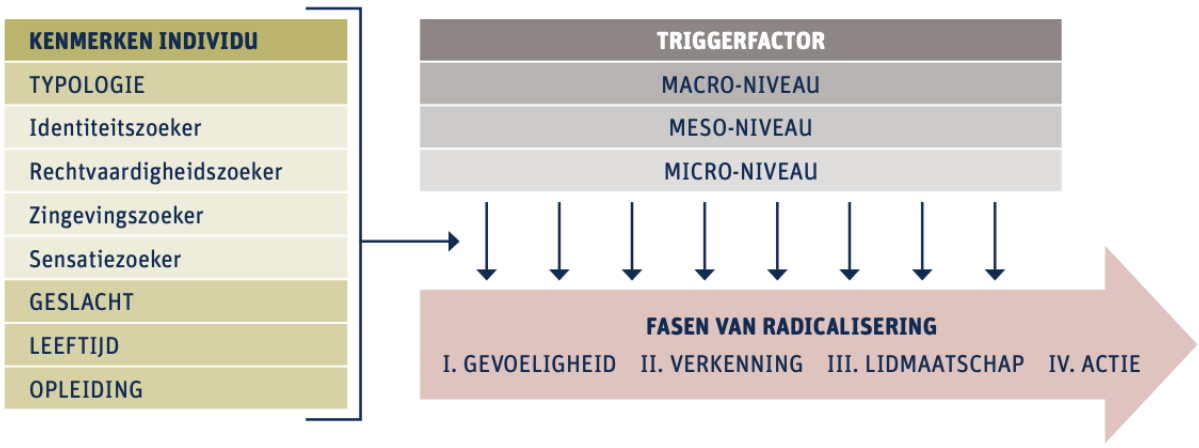
Figuur 1. Vraag-en-aanbodmodel van Mellis (bron: Rapport van den Berg 2022)

Figuur 2

Figuur 2. Trappenhuismodel van Moghaddam (bron: rapport van den Berg 2022)

Figuur 3

Figuur 3. Triggerfactormodel Feddes, Nickolson & Doosje (bron: rapport van den Berg 2022)